

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Pracoviště Orální historie - Soudobé dějiny

**Bratrská jednota baptistů v Praze
před a po roce 1989 očima jejích členů**

Diplomová práce

Vypracovala: Bc. Monika Šítková

Vedoucí práce: PhDr. Přemysl Houda, PhD

Praha 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s eventuálním zveřejněním práce v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne2014

Podpis.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce PhDr. Přemyslu Houdovi, Ph.D. za vedení mé práce a ochotě rychle pomoci s problémy, se kterými jsem se při psaní práce potýkala. Ráda bych také poděkovala Lýdii Kucové, Ph.D., která mi jakožto archivářka Ústředního archivu BJB a badatelka zabývající se historií BJB poskytla cenné rady a mnohé materiály. Rovněž bych chtěla poděkovat všem narátorům, kteří mi ochotně poskytli rozhovor. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svému manželovi za psychickou podporu a zpětnou vazbu během celého procesu psaní této práce.

ABSTRAKT

Práce je zaměřena na historii Bratrské jednoty baptistů v Praze s důrazem na období normalizace, přelomový rok 1989 a změny, které tento rok přinesl. Klíčovými body výzkumu jsou vztahy Bratrské jednoty baptistů a státu a srovnání pohledu kazatelů a „řadových“ členů. Metodologie práce (viz 2. kapitola) se opírá o archivní záznamy a především pak o rozhovory vycházející z metody orální historie. Narátoři byli vybíráni tak, aby jejich výběr byl co nejrepresentativnější z hlediska funkce ve sboru, vzdělání, generace, genderu a příslušnosti ke sboru. Třetí kapitola nabízí přehled zásadních důrazů baptistické tradice v českých zemích, dále pojednává o historii baptistů v českých zemích a v Praze. Čtvrtá kapitola obsahuje analýzy rozhovorů a archivních pramenů. Podkapitoly jsou řazeny časově. V každé podkapitole jsou rozebrána zásadní témata vztahující se k danému období, na konci každé kapitoly jsou srovnány materiály z hlediska přínosnosti k tématu. V analytické části je rovněž zařazena podkapitola zabývající se bilancí období před a po roce 1989 z hlediska nejdůležitějších témat, která z výzkumu vyplynula. V závěru kapitoly je uvedena obsahová analýza časopisu Rozsévač z let 1989 a 1990.

KLÍČOVÁ SLOVA

Bratrská jednota baptistů, soudobé dějiny, normalizace, 1989, 90. léta, transformace, Praha, stát a církev, orální historie

ABSTRACT

The work focuses on the history of the Baptist Union in Prague with an emphasis on the breakthrough of 1989 and the changes that have been brought by this year. The key points of the research are relations of the Baptist Union and the state, and a comparison of the view of preachers and "ordinary" members. The methodology of the work (see charter 2) is based on archival records and especially on the interviews based on the oral history method. Narrators were selected so that their choice was as representative as possible according to the function in the church, education, generation, gender and membership in a local church (congregation). Third chapter provides an overview of fundamental emphases of the Baptist tradition in Czech lands, it refers to the history of Baptists in the Czech Republic and in Prague. Fourth chapter contains an analysis of the interviews and archival sources. Subchapters are ordered according to time periods. Each subchapter discusses key issues relating to the period, sources are compared to each other based on their relevance to the topic at the end of each chapter. The analytical part also contains a subchapter dealing with the evaluation of the period before and after 1989 in terms of the most important themes that emerged from the research. A content analysis of the Sower magazine (Rozséváč) from years 1989 and 1990 is presented at the end of the analytical part.

KEYWORDS

Baptist Union in the Czech Republic, Contemporary history, Normalization, 1989, 1990's, Transformation, Prague, State and Church, Oral history

OBSAH

PROHLÁŠENÍ	2
PODĚKOVÁNÍ	3
ABSTRAKT	4
KLÍČOVÁ SLOVA	4
ABSTRACT	5
KEYWORDS	5
OBSAH	6
1. ÚVOD	7
2. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	9
2.1. Metoda.....	9
2.1.1. Archivní výzkum.....	10
2.1.2. Orálně-historický výzkum.....	11
2.1.2.1. Výběr narátorů.....	12
2.1.3. Analýza získaných dat.....	13
2.2. Lokace autorky.....	14
2.3. Etika výzkumu a legislativní rámec.....	16
2.4. Dosavadní výzkum.....	17
3. BRATRSKÁ JEDNOTA BAPTISTŮ: KOŘENY, HISTORIE, DŮRAZY	20
3.1. Kořeny a důrazy baptistické tradice.....	20
3.2. Historie Bratrské jednoty baptistů v Českých zemích.....	22
3.2.1. Počátky baptistů v Českých zemích.....	22
3.2.2. Historie baptistických sborů za samostatného Československa.....	23
3.2.3. 2. světová válka a poválečné období v baptistických sborech.....	25
3.2.4. Baptistické sbory v době komunistického režimu.....	25
3.3. Historie Bratrské jednoty baptistů v Praze.....	30
3.3.1. Kořeny baptistické tradice v Praze.....	30
3.3.2. Historie baptistických sborů v Praze za samostatného Československa.....	30
3.4. Organizační struktura Bratrské jednoty baptistů.....	35
4. BRATRSKÁ JEDNOTA BAPTISTŮ V PRAZE OČIMA JEJÍCH ČLENŮ	36
4.1. 50. léta.....	36
4.2. 60. léta a rok 1968.....	39
4.3. Období tzv. normalizace.....	42
4.3.1. Normalizace církve.....	42
4.3.2. Ilegální činnost.....	45
4.3.3. Zahraniční návštěvy.....	48
4.4. Listopad 1989.....	51
4.5. Transformace začátkem 90. let.....	54
4.6. Rozdělení Československa a Česko-slovenské vztahy.....	59
4.7. BJB před a po roce 1989 očima jejích členů – bilance.....	61
4.7.1. Vztahy mezi sbory.....	63
4.7.2. Vztahy sborů k Jednotě.....	65
4.7.3. Vývoj vztahu ke státu.....	68
4.8. Události roku 1989 v časopise BJB Rozséváč.....	70
5. ZÁVĚR	75
SEZNAM LITERATURY	77
ARCHIVNÍ MATERIÁLY	79
ROZHOVORY	79
OSTATNÍ ZDROJE	80
PŘÍLOHY	82

1. ÚVOD

Nedávné dějiny malých protestantských církví na našem území nejsou obecně tolik známé, jako je tomu u dějin Římskokatolické církve či Českobratrské církve evangelické. Přesto se jich perzekuce 50. let a období tzv. normalizace nedotkly o nic méně, než větších církví a protirežimní aktivity některých jejích členů byly stejně významné jako u výše jmenovaných církví. Po roce 1989 prošla Bratrská jednota baptistů a jí podobné církve obdobným transformačním procesem, jako zmíněná větší církevní společenství.

Baptisté mají určitá specifika, ať už jde o napojení na zahraničí, zásadu oddělení církve od státu či kongregační zřízení, která se během 2. poloviny 20. století bouřlivě vyvíjela a postižení tohoto vývoje může být z historického hlediska velice zajímavé. Menší počet členů a z toho vyplývající větší členská aktivní základna může být při výzkumu této církve rovněž velkou výhodou. Jinými slovy, analýzy rozhovorů s členy církve, které jsou jedním z pilířů této práce, mohou přinést více reprezentativní výsledky, než by tomu bylo u většího společenství. Cílem této práce je tedy ukázat, jak členové pražských baptistických sborů¹ vnímají nedávnou historii své církve, především její normalizační historii a transformaci, která nastala po roce 1989. Ráda bych touto prací přispěla k odkrývání dalších bílých míst ve výzkumu nedávné historie Bratrské Jednoty baptistů a tím i protestantských církví jako takových.

Práce je založena na archivním výzkumu a metodě orální historie. Podrobný popis metodologie se nachází ve druhé kapitole. Třetí kapitola se zabývá teologickými kořeny a historií Bratrské Jednoty baptistů na našem území a v hlavním městě. Čtvrtá kapitola, jež tvoří jádro celé práce, je založena na komparaci archivních materiálů a orálně historických rozhovorů, které mi byly poskytnuty členy jednotlivých sborů. Pro úplnost jsem analyzovala i materiály z 50. a 60. let, nicméně těžiště této analýzy tvoří kapitoly z období tzv. normalizace, převratu a 90. let. Na závěr této kapitoly shrnuji, jak narátoři hodnotí období před a po roce 1989 v církvi, ve vztahu mezi sbory a ve vztahu k Jednotě. Pro úplnost doplňuji tuto kapitolu o obsahovou analýzu celostátního časopisu Bratrské jednoty baptistů *Rozsévač* z let 1989 a 1990.

¹ Během posledních 20 let se staly součástí BJB také ruskojazyčné a anglicky mluvící sbory, o kterých tato práce nepojednává, neboť nespádají do sledovaného období.

Na tomto místě bych chtěla ještě jednou poděkovat všem narátorům, kteří mi ochotně věnovali čas a sdíleli se mnou své zkušenosti. Bez jejich postřehů by především normalizační historie zůstala omezena na poznámky církevních tajemníků a zdvořilostních dopisů mezi jednotlivými sbory.

2. METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

2.1. Metoda

Práce je založena na kvalitativním výzkumu. Provádím zde kvalitativní analýzu dokumentů resp. archivních materiálů a orálně-historických rozhovorů.

Kvalitativní výzkum je poměrně široký pojem, který se vyznačuje značnou rozmanitostí přístupů. Strausse a Corbinová² definují kvalitativní výzkum vymezením se vůči kvantitativnímu výzkumu. Vše, co není kvantitativní výzkum, je výzkum kvalitativní. Všechno, co využívá jiné než statistické (kvantifikační) procedury, se řadí mezi kvalitativní výzkum. Hendl definuje kvalitativní výzkum jako výzkum, který používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, různé formy rozhovorů či pozorování.³ Vzhledem k tomu, že se v mé práci zabývám tím, jak vnímali členové Bratrské jednoty baptistů období normalizace a následné transformace v 90. letech, je kvalitativní výzkum ideální metodou, která mi umožní pochopit a interpretovat vnímání tohoto období.

Často se také vedou spory o cíle kvalitativního výzkumu. Pro účely mé práce se přikláním k definici, že kvalitativní výzkum se snaží o porozumění jevu, který zkoumá, zároveň ovšem nerezignuje na vysvětlení.⁴ Jak jsem již uvedla výše, jde mi především o pochopení toho, jak členové BJB toto období vnímali a pokusit se interpretovat, proč tomu tak bylo.

Abych získala co nejplastičtější pohled na dané téma, provedla jsem jak archivní, tak orálně-historický výzkum. Následující kapitoly se věnují těmto dvěma výzkumům, a to jak obecně, tak jejich konkrétním vztahům k mému výzkumu.

² Strauss, Anselm L., Corbin, Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, Boskovice: Albert, 1999, 10

³ Hendl, Jan, *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2007, 387

⁴ Hendl, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha: Karolinum, 1999, 16

2.1.1. Archivní výzkum

Pokud jde o archivní výzkum, využívám ve své práci obsahovou analýzu dokumentů. Hendl definuje obsahovou analýzu dokumentů či textů jako analýzu, která má za cíl rozkrýt vlastnosti dokumentů v závislosti na položených výzkumných otázkách.⁵ Podle Dismana je obsahová analýza primárně definována jako kvantitativní metoda, ale je možné ji uplatnit i v rámci kvalitativních, popřípadě smíšených výzkumných metod.⁶

Dokumenty v mém případě jsou především archivní záznamy týkající se pražských baptistických sborů v období od 70. do 90. let minulého století. Jelikož z tohoto období bylo k dispozici nejméně literatury, bylo nutné nejprve vytyčit základní výzkumné otázky, které měl archivní výzkum zodpovědět. Hlavní výzkumnou otázkou pro analýzu archivních materiálů pro mě byla otázka vztahu církve a státu.

U studia těchto archivních dokumentů bylo potřeba soustředit se nejen na obsah, ale i na původ a účel, ke kterému byly určeny.⁷ Archivní materiály se velice lišily ve stylu i informačním přínosu podle toho, zda se jednalo o běžnou komunikaci mezi ústředím církve a státem, nebo se jednalo o vnitřní nekontrolovanou korespondenci v rámci církve, popřípadě jednalo-li se o zápisy označené jako tajné, které si ministerstvo kultury vedlo o církvi a kde promítá své pohledy a zájmy. Takovéto materiály byly pro výzkum nejpřínosnější, ovšem tvořily menší část dostupných materiálů. Nejméně použitelných materiálů jsem našla v Archivu bezpečnostních složek, kde jich mnoho bylo v roce 1989 či začátkem 90. let zničeno. Ovšem to, co se zachovalo, bylo velice informačně hodnotné.

Archivní materiály týkající se mého tématu jsem našla v Ústředním archivu Bratrské jednoty baptistů, Místním archivu BJB Praha – Pankrác, Místním archivu Praha – Vinohrady a v Národním archivu ČR v materiálech spadajících pod Ministerstvo kultury. Ve výše uvedených archivech jsem hledala relevantní materiály na základě časového rozmezí, v Archivu bezpečnostních složek jsem hledala materiály na základě osobních údajů kazatelů, předsedů, tajemníků a dalších klíčových osob. Kontaktovala jsem rovněž Muzeum hlavního města Prahy, kde mi bylo odpovězeno, že k tématu žádné relevantní materiály nenalezli. Archivní materiály jsem doplnila o archivní čísla celostátního baptistického časopisu *Rozséváč* z let 1989 a 1990.

⁵ Hendl, *Kvalitativní výzkum*, 387

⁶ Disman, Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum, 2002, 168-169

⁷ Bartoš, Josef, *Úvod do archivnictví pro historiky*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000

Na základě těchto materiálů vznikl poměrně plastický obraz minulosti, a proto výstupy z archivního výzkumu mohly sloužit rovněž jako jeden z odrazových můstků pro strukturované rozhovory s narátory.

2.1.2. Orálně-historický výzkum

Orálně-historický výzkum byl využit pro můj záměr z několika důvodů. Náplní mého výzkumu je pohled členů na historii Bratrské jednoty baptistů v 50. až 90. letech minulého století, především pak na období tzv. normalizace a transformace. Toto historické období má stále své pamětníky, kteří mohou přispět svým pohledem na zásadní události i každodenní život a k pochopení historie a potažmo i současnosti Bratrské jednoty baptistů, v širším slova smyslu i k pochopení nedávných dějin naší země. Orální historie byla proto zvolena jako vhodná metoda, jak tuto nedávnou historii uchopit, protože věnuje pozornost primárně „opomíjeným“ vrstvám společnosti, které jsou z hlediska velké historie přehlíženy, a soustředí se na jedince a jeho pohled. Nesnaží se dělat generalizující závěry, ale analyzovat individuální postoje.⁸ Proto rozhovory obsahují jak životní příběh narátorů, tak strukturovaný rozhovor.

Strukturovaný rozhovor vycházel z obecných otázek na dané období, např. „Jak jste prožívali období tzv. normalizace?“, dále z otázek na informace zjištěné z archivních dokumentů, doptávání se na události, které se v církvi tradují, apod.

Vzhledem k tomu, že mnohé záznamy o předrevoluční minulosti církevních společenství jsou často buďto neúplné nebo zkreslené, metoda orální historie může přispět pohledem účastníků těchto událostí a ukázat na nové skutečnosti a souvislosti. Archivní materiály, zvláště z období, kdy si stát nárokoval nadvládu nad všemi ostatními institucemi, nejsou dostačujícím materiálem k rekonstrukci a pochopení minulosti.

Podstatným momentem této práce je samotný pohled členů sboru na společenství, jehož byli, a často stále jsou, součástí. V kombinaci, často také v konfrontaci, s archivními materiály tak vznikne velice plastický obraz, neboť čím více různých druhů materiálů k dané problematice máme, tím ucelenější obraz o minulosti získáme.⁹

⁸ Mücke, Pavel, Vaněk, Miroslav, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha: FHS UK - ÚSD AV ČR, 2011, 14

⁹ Vaněk, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2004

2.1.2.1. Výběr narátorů

Osoby narátorů byly částečně vytipovány dopředu, částečně byla použita metoda „snowball sampling technique” („metoda sněhové koule“), kdy narátoři při rozhovoru doporučovali další narátory, s kterými by bylo podle jejich názoru přínosné provést rozhovor.¹⁰

Narátoři byli rovněž vybíráni podle toho, aby mezi nimi byli zastoupeni muži i ženy, kazatelé i „laici”¹¹ a v neposlední řadě členové vinohradského i pankráckého sboru.¹² Podmínkou rovněž bylo, aby zažili ve sboru období normalizace a demokratického přerodu.

Udělala jsem rozhovor s pěti ženami. Tři byly během svého života členkami v pankráckém i vinohradském sboru, jedna narátorka byla pouze z Vinohrad a jedna pouze z Pankráce. Mezi narátory bylo rovněž 5 mužů. Tři byli za svůj život členy nebo kazateli ve sboru na Vinohradech, jeden narátor byl členem pouze na Pankráci a jeden pouze ve sboru na Vinohradech. Nutno dodat, že čtyři narátorky a narátoři byli členy Na Vinohradech pouze do roku 1962, než byli převedeni do pankráckého sboru. Jedna narátorka přešla do pankráckého sboru z vinohradského v 90. letech a jeden narátor byl několik let druhým kazatelem na Vinohradech, ovšem členem byl na Pankráci. V analýze a interpretaci byly zohledněny rozhovory nahrávek z „Rozhovorů“¹³ s pamětníky z pankráckého sboru.

Až na výjimky jsem nekontaktovala bývalé členy jednotlivých sborů, protože bylo poměrně náročné dobrat se kontaktů na tyto narátory. Zajímavé by bylo rovněž kontaktovat církevní tajemníky, kteří měli pražské baptisty na starost. V tomto případě by bylo rovněž problematické získat na tyto lidi kontakt, protože jejich jména si členové sborů buďto nepamatují, nebo je nevědí a pravděpodobně by bylo velice náročné takového narátora dohledat jinými cestami.

¹⁰ Vaněk, Mücke, *Třetí strana trojúhelníku*, 140

¹¹ Nutno podotknout, že v rámci BJB je rozlišení laik a kazatel teologicky neopodstatněné a nemělo by hrát roli. Viz např. Gondáš, Jáchym, Kucová, Lýdie, Vychopeň, Pavel, *Baptistické zásady. Jejich kořeny a okolnosti vzniku*, Praha: Bratrská jednota baptistů, 2010. Z pohledu státní správy zde samozřejmě rozdíl byl, protože kazatele vnímali jako nejdůležitějšího člena sboru, jako tomu je u ostatních církví.

¹² Sbor BJB na Pankráci, jindy také nazývaný v Nuslích, často také Na Topolce, podle ulice, kde se nachází.

¹³ Jamborová, Barbora, Konopásková, Jana, *Rozhovory*, Praha: Sbor BJB Na Topolce, 2012 (CD)

Po provedení rozhovorů s vytipovanými narátory, které jsem osobně znala, jsem využila jejich referencí ke kontaktování dalších narátorů, především z vinohradského sboru. Mezi narátory byli tři kazatelé a dvě manželky kazatelů. Většina narátorů se narodila ve 30. a 40. letech, tudíž zažili dobu normalizace v produktivním věku, někteří prožili v církvi i mládí v 50. a 60. letech.

2.1.3. Analýza získaných dat

Po shromáždění všech archivních materiálů jsem vybrala pouze ty, které se týkaly zásadních událostí v církvi či vztahu církve a státu. Rozčlenila jsem je na základě časových období a témat. Na některé informace zjištěné v archivech jsem se následně doptávala při strukturovaném rozhovoru s narátory.

Analýza je postavená na kombinaci či kontrastu analýzy a interpretace archivních záznamů a orálně-historických rozhovorů. Základními výzkumnými otázkami byly, jak již bylo řečeno v úvodu, vztah církve a státu a vnímání tohoto období kazateli a ostatními členy. Tato linie je sledována v každém tématu, které je v rámci analýzy dat zmíněno. Tematické celky v rámci analytické části jsou seřazeny podle časových období a nejdůležitějších témat, které vyplynuly z výzkumu.

Vymezení časového období, tedy 50. až 90. léta minulého století, resp. doba tzv. normalizace a transformace, vnímání tohoto období ve vztahu ke státu a rozdíl vnímání tohoto období mezi kazateli a ostatními členy, tvořilo pomyslné mantinely k analýze získaných dat.¹⁴

Na základě tohoto vymezení byly určeny tematické okruhy pro analýzu a následnou interpretaci. Interpretace je z principu vždy záležitostí autora, který se na základě svých zkušeností snaží vyložit, jaký význam daná událost pro dějiny či narátora měla.¹⁵ Proto považuji za důležité uvést svoje postavení v rámci výzkumu. Protože to může ovlivnit jak průběh výzkumu, tak analýzu a především interpretaci dat. Svoji lokaci podrobuji reflexi v následující kapitole.

¹⁴ Vaněk, Mücke, *Třetí strana trojúhelníku*, 172

¹⁵ Tamtéž, 208

2.2. Lokace autorky

„Raději mám postoj, kde jsem rovnou obeznámena s pozicí výzkumníka či výzkumnice a kde se o objektivitě a subjektivitě nepřemýšlí jako o něčem, v čem se s ostatními soupeří, ale spíše jako o něčem, co ostatním slouží. Mám...nedůvěru pro výzkumné práce, kde není ani slovo o zkušenostech toho, kdo výzkum provádí, mám pocit, že přede mnou něco skrývá nebo si neuvědomuje, jak jsou jeho či její osobní zkušenosti důležité. Takové práce mi připadají žalostně neúplné a nečestné.“¹⁶

Kvalitativní výzkum je ze své podstaty definován subjektivním postojem výzkumníka. Chce-li výzkumník v kvalitativním výzkumu poznat, jak druzí vnímají dané skutečnosti, nemůže toho dosáhnout, aniž by poznal, jak je vnímá on sám a reflektoval je.¹⁷ Proto se ztotožňuji s výše uvedenou citací a pokusím se reflektovat svoji pozici v tomto výzkumu. Tato reflexe podle mého názoru neznehodnocuje výzkum, naopak může vést k lepšímu pochopení konkrétního vztahu výzkumníka ke zkoumanému jevu a v důsledku i k lepšímu porozumění zkoumaného problému jako takového.

Vzhledem k tomu, že jsem členkou jednoho ze sborů, konkrétně baptistického sboru na Pankráci, bylo pro mě jako pro insidera náročnější udržet si potřebný odstup při badatelské práci s archivními dokumenty a především při rozhovorech s narátory. Na druhou stranu jsem díky tomu mohla snáze získat potřebné kontakty a některé souvislosti mi již byly známy.

Ve své příslušnosti ke skupině jsem viděla spíše výhody, než nevýhody. S většinou narátorů jsem měla osobní vztah, což mi velice pomohlo při provádění rozhovorů. Nebylo to ovšem pravidlo. U některých narátorů, především u těch, které jsem dříve osobně neznala, jsem se naopak setkala ze stejných důvodů se zábrany, často se ostýchali před někým “novým” ze sboru mluvit o nedávné minulosti, především o tématech, na která neradi vzpomínají. Toto ovšem díky množství narátorů a archivních materiálů nemělo na výzkum zásadně velký vliv.

¹⁶ Reinharz, Schulamit, Davidman, Lynn, *Feminist Methods in Social Research*, New York: Oxford University Press, 1992, 263

¹⁷ Hendl, *Úvod do kvalitativního výzkumu*, 16

To, do jaké míry „nadržuji“ svému domovskému sboru vůči státu či vůči druhému sboru, jsem mohla jen částečně ovlivnit, protože tento proces je částečně nevědomý. Ale vzhledem k tomu, že jsem si této pozice vědoma, mohla jsem se snažit tomu maximálně předejít a přinejmenším to při interpretaci reflektovat.

Role insidera rovněž může ovlivnit to, jaké při rozhovoru kladu otázky. Protože jsem obeznámena s některými informacemi, které se týkají jak historických událostí, tak vztahů členů sborů, mohu mnoho souvislostí pokládat za samozřejmé, a tudíž je nedostatečně reflektovat. Na druhou stranu pozice insidera mi umožňuje ptát se na konkrétní události, o kterých vím, že jsou pro členy sboru důležité, neboť se o nich často mluví. Také je velkou výhodou, že dané prostředí znám a dokážu si díky tomu spojit některé souvislosti, které by si člověk zvenčí pravděpodobně nespojil.

Až na výjimky mi moje pozice insidera pomohla vytvořit si s narátory potřebný pocit důvěry, rovněž mi pomohlo, že s mnohými jsem již měla blízký vztah předtím. Celkově mám za to, že moje pozice byla pro celý výzkum spíše přínosem než handicapem.

2.3. Etika výzkumu a legislativní rámec

Etické problémy spojené s kvalitativním výzkumem jsou natolik závažné, že je potřeba jim věnovat náležitou pozornost. V mém výzkumu často pracuji s dokumenty, které byly pořízeny jako tajné záznamy sloužící k upevnění moci státu nad jednotlivci i organizacemi. Mnohé informace mohou být nepravdivé nebo zkreslené. Je proto zapotřebí toto mít na vědomí při analýze těchto dokumentů a snažit se vyhnout morálním odsudkům.¹⁸

Stejně naléhavý je tento problém u orálně-historického rozhovoru. Etika a legislativní rámec patří vedle rozhovoru k nejpodstatnějším částem orálně historického výzkumu.¹⁹ Především je důležité narátorovi dostatečně zdůraznit, že jeho životní příběh a postřehy k tématu nebudou nijak zneužity a že jeho názory, které v rozhovoru vysloví, nebudou nijak posuzovány.

Dalším důležitým momentem je informování narátora o tématu výzkumu, jeho účelu a dalším využití. Tento problém je nejčastěji řešen smlouvou mezi narátorem a tazatelem či institucí. Ve svém výzkumu jsem každému narátorovi dala k podpisu smlouvu, kde byly všechny tyto informace podrobně sepsané.²⁰

Orálně-historické rozhovory jsou rovněž problematické z hlediska osobních údajů. To je ošetřeno v zákoně o osobních údajích dle zákona č.101/2000 Sb., potřebná klauzule odkazující na tento zákon je rovněž zahrnuta do smlouvy s narátorem. Legislativě je řešeno i uchovávání rozhovorů.

Legislativa ovlivnila i můj archivní výzkum. K mnoha užitečným materiálům v archivech jsem se nedostala, neboť byly chráněny třicetiletou lhůtou podle zákona č. 499 z 30. 6. 2004. Ovšem s přihlédnutím k etickým otázkám ohledně osobních údajů je tento zákon samozřejmě legitimní a má především chránit žijící aktéry historických událostí. V práci neuvádím jména u některých narátorů, respektuji to, že mi chtěli pouze poskytnout rozhovor a nechtěli být jmenováni v této práci.

¹⁸ Silverman, David, *Interpretive qualitative data*, London: Sage Publications, 2006, 327

¹⁹ Vaněk, Mücke, *Třetí strana trojúhelníku*, 209

²⁰ Smlouva je k dispozici na CD, které je přílohou této práce.

2.4. Dosavadní výzkum

O kořenech českých baptistů a o jejich historii do roku 1948 existuje poměrně velké množství literatury.²¹ Co se týče novodobých dějin, byl pro potřeby sborů Bratrské jednoty baptistů sestaven strojopis s historií jednotlivých sborů do 80. let 20. století.²² Novodobé dějiny jsou zde zpracovány poměrně stručně. Hlavní linií, kterou práce sleduje, je činnost jednotlivých kazatelů. Jedná se o poměrně stručnou práci, která nereflktuje dějinný a situační kontext a kde není prostor pro sondu do každodenního života církve. Nicméně se jedná o prozatím nejucelenější přehled historie všech baptistických sborů na našem území. V mé práci mi umožnil základní orientaci v problematice a nasměroval mě při archivním bádání i při otázkách v rozhovorech s narátory.

Největším historicko-badatelským projektem, který se v rámci Bratrské jednoty baptistů realizoval a stále realizuje, jsou tzv. Procházkovy přednášky, pojmenované podle pankráckého kazatele neprávem odsouzeného v 50. letech. Přednášky připravují Lýdie Kucová a Ester Pěkná z pražského pankráckého sboru. Procházkovy přednášky se konají od roku 2007. Kromě nasbíraného archivního materiálu a rozhovorů, jejichž analýzy jsou prezentovány, jsou zváni i hosté, kteří mohou k danému problému promluvit. První přednáška, věnující se čistě novodobým dějinám Bratrské jednoty baptistů, se odehrála v roce 2010, od té doby se Lýdie Kucová a Ester Pěkná zabývají perzekucí kazatelů a členů Bratrské jednoty baptistů v 50. letech. Na základě této přednášky vyšel článek v baptistickém časopise *Rozsévač* jménem „Odsuzují se“²³ a badatelky byly pozvány do Českého rozhlasu²⁴, aby tento projekt představily. Poslední přednáška (2013) se věnovala postoji BJB k církevním restitucím.

50. léta jsou pro moji práci téma poměrně okrajové. Nicméně díky již existujícímu výzkumu jsem mohla na tento výzkum navázat. Procházkovy přednášky mi byly rovněž zdrojem podnětů k otázkám narátorům, kteří v 50. letech byli členy sboru. Přednášky se rovněž věnují celé Jednotě, zaměření na Prahu tedy zde není klíčové.

²¹ Kucová, Lydie, „Literatura k dějinám českých baptistů do roku 1948“, dostupné z WWW: <http://www.baptismus.estranky.cz/clanky/literatura/literatura-k-dejinam-ceskych-baptistu-po-roce-1948.html> [online], 2011 [citováno 28. 4. 2013]

²² *Historie sborů BJB v ČSR*, Praha: VV BJB ČR, 1994 (strojopis)

²³ Kucová, Lydie, „Odsuzují se...“. Vykonstruované procesy s představiteli a kazateli BJB, Časopis *Rozsévač*. 2010. Roč.80. č.9, 6-9, dostupné též z WWW: <http://www.baptist.sk/download/rozsievac/rozsievac201009.pdf> [online], 2010 [citováno 11. 03. 2013]

²⁴ Český rozhlas, „Persekuce bratrské jednoty baptistů“, Dostupné z WWW: <http://www.topolka.estranky.cz/clanky/prochazkova-prednaska/cr-1-radiozurnal--persekuce-bratske-jednoty-baptistu-za-komunistickeho-rezimu.html> [online], 2011 [citováno 14.3. 2013]

Lýdie Kucová toto téma zapracovala do statě o novodobých dějinách Bratrské jednoty baptistů, která vyšla v rámci *Baptistických zásad*.²⁵ Rozšířenější verze pak vyšla v edici *Grounded in Grace* pod názvem *Baptists in the Czech lands*.²⁶

V roce 2005 vyšla kniha s životopisy kazatelů.²⁷ Tato kniha mi pomohla k základní orientaci v působení kazatelů v Praze, neboť v rámci již zmiňovaného strojopisu jsou uvedeni kazatelé pouze do 80. let. Důležitý pro mě byl také přesah do současnosti, tedy že se zde nacházely i životopisy kazatelů, kteří působili ve sborech od 90. let. Kromě toho jsou zde zmíněni kazatelé, kteří byli tajemníky či předsedy Výkonného výboru BJB a je zde představena jejich práce. To pro mě bylo klíčové především pro období přelomu 80. a 90. let.

V 80. letech vyšla kniha mapující návštěvu Billyho Grahama.²⁸ Kniha obsahuje především kázání, projevy církevních i státních představitelů a obrazové materiály. To vše bylo pro můj výzkum přínosné. Zajímavé bylo především srovnávání tohoto pramene s dalšími zdroji, především archivními zdroji Ministerstva kultury.

Na místní úrovni jsou nejvýznamnějším projektem rozhovory s pamětníky z pankráckého sboru, které natočily a sestříhaly Barbora Jamborová a Jana Gajdošová (roz. Konopásková).²⁹ Jejich původním záměrem bylo poznat historii sboru i životní příběhy nejstarších členů církve. Tyto rozhovory mi pomohly při výběru narátorů a vzhledem k velkému množství narátorů jsem mohla získat ucelenější obraz minulosti. Za zmínku stojí, že většina členů pankráckého sboru z této nejstarší generace byla dříve členy vinohradského sboru a dále byla s tímto sborem v čilém kontaktu. Tyto rozhovory jsem rovněž zahrнула do analytické části.

Při výzkumu jsem se mohla také u některých dílčích otázek opřít o seminární práci „Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce“³⁰, kde jsou zpracované rozhovory s kazatelem Petrem Mackem, který působil

²⁵ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*

²⁶ Kucová, Lýdie, „Baptists in Czech lands“ In Pieter J. Lalleman, Peter J. Morden a Anthony R. Cross (eds.), *Grounded in Grace. Essays in Honour of Ian M. Randall*, London: Spurgeon's College/Bha, 2013

²⁷ Pospíšil, Vlastmil, Smílek, Jaroslav, Vychopeň, Jan, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha: VV BJB, 2005

²⁸ Titěra, Pavel, *Volání na cestu pokoje. Billy Graham v Československu*, Praha: BJB/ÚČN, 1987

²⁹ Jamborová, Konopásková, *Rozhovory* (CD)

³⁰ Pospíšil, Jindřich, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*, Praha: ETF UK, 2004; Petr Macek a Jan Hrabina, seminární práce navazující na seminář Církev za komunismu, který na ETF UK v zimním semestru 2004/2005 vedl Dr. Peter Morée.

v pankráckém sboru v roce 1973-1999 a Janem Hrabinou, chartistou a v době normalizace členem sboru. Tato práce byla zaměřena čistě na Pankrácký sbor a především na pololegální aktivity pankráckého sboru, jako byly bytové semináře apod. Má práce byla zaměřena komplexněji, ale výsledky této seminární práce byly pro mě velice přínosné.

Obecně se dá říci, že konkrétní problematika zatím zpracována nebyla, většinu primárních i sekundárních zdrojů bylo možné využít k dílčím tématům mé práce.

3. BRATRSKÁ JEDNOTA BAPTISTŮ: KOŘENY, HISTORIE, DŮRAZY

V této kapitole bych ráda nastínila hlavní důrazy baptistické tradice, které jsou klíčové pro pochopení specifik této křesťanské denominace. Dále zde předkládám stručnou historii baptistické tradice v Českých zemích a v Praze. Historii pražských sborů jsem zpracovala v jedné kapitole, aby bylo možné paralelně sledovat vývoj obou sborů. Důvodem bylo rovněž to, že sbory spolu čile spolupracovaly a jsou spojeny nejen kazateli, členy a společnými akcemi, ale rovněž společnými kořeny.

3.1. Kořeny a důrazy baptistické tradice

Tradice, na kterou navazuje Bratrská jednota baptistů, je natolik pestrá, že je prakticky nemožné postihnout ji na tak malém prostoru v celé její rozmanitosti. Důraz na duchovní svobodu, který je baptistické tradici vlastní, s sebou nese rozdílné formy spirituality, preference různých teologických proudů i praktického fungování církve.³¹

Baptismus je úzce vázán na evropskou reformaci. Vznikal v dialogu se švýcarskou reformací (zwingliánstvím, kalvinismem), německou reformací (luterstvím), anglikánstvím i českou reformací, zejména s její radikální formou – Jednotou bratrskou.³² Otázky, které tyto proudy vznášejí, se baptistická tradice snaží tematizovat a zodpovídat na základě výkladu Bible samotné (tedy ze starokřesťanských zdrojů), bez zatížení pozdějšími církevními tradicemi.³³

Baptisté sami sebe chápali a chápou jako církev hlásící se k tradici radikální reformace, ke skupině tzv. svobodných církví. Tato skupina vychází z trvalé snahy odpoutat se od vlivu státu, typického pro lidové a národní církve. Z toho je odvozeno i chápání autority uvnitř církve, je zde kladen důraz na společná rozhodnutí v rámci konkrétního místního společenství oprostěného od politických vlivů a hierarchické

³¹ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 10

³² Více o návaznosti baptistů na jiné protestantské tradice viz Estpo, William Roscoe, *Příběh křtěnců. Radikálové evropské reformace*, Praha: Evangelické nakladatelství, 1991

³³ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 10

struktury rozhodování v církevní instituci – tzv. kongregační zřízení. Velký, pro reformaci typický důraz na studium Bible a nechuť k dogmatickým tvrzením umožňoval baptistům vstřebávat důrazy jiných tradic, jako byli např. mennonité, kongregacionalisté, valdenští apod.³⁴

³⁴ Tamtéž, 11

3.2. Historie Bratrské jednoty baptistů v Českých zemích

3.2.1. Počátky baptistů v Českých zemích

České baptistické hnutí se objevuje v druhé polovině 19. století a jeho kořeny jsou velice rozmanité. Můžeme vysledovat tři hlavní linie, které stojí v jeho počátcích. Všechny tři proudy mají společný počátek u misijního baptistického hnutí v Německu v první polovině 19. století spojeného s osobou Gerharda Onckena. Toto hnutí se velice rychle šířilo mezi německými obyvateli po celé Evropě.³⁵

Nejranější proud na našem území je spojen s německým misionářem Magnusem Knappem, který působil v pruském Slezsku. Knappe působil především ve Voigtsdorfu a Freiburgu, často zavítal také mezi německé obyvatelstvo do českých měst Broumova a Šonova. Misie na tomto území byla poměrně náročná, přihlédneme-li k faktu, že České země byly pod silným vlivem katolické církve a mezi Pruskem a Rakouskem vládlo silné napětí, které později dokonce vyvrcholilo Prusko-rakouskou válkou v roce 1866.³⁶

Druhé významné centrum baptistického hnutí lze lokalizovat do historické provincie Volyně, která se dnes nachází v severozápadní části Ukrajiny. Zde se hnutí rozšířilo od německých osadníků k českým, kteří s nimi sdíleli půdu. Tento proud je spojený se jménem německého misionáře Gottfrieda F. Alfa, který založil první baptistickou církev na území Polska v roce 1861, a to v Adamowě. Druhý založený sbor v Kičíně se poté stal centrem baptistického hnutí na tomto území a vyrostla z něho první česká baptistická církev na území Polska, v Zelowě.³⁷

Třetí proud je spojen se jmény August Meeirs a Jindřich Novotný. August Meeirs, který několik let působil jako misionář na českém území, připravil půdu Jindřichovi Novotnému k další práci. Novotný byl původně obchodníkem, který se pod vlivem misionářů ze Svobodné skotské církve (Free Church of Scotland) rozhodl studovat teologii v Basileji. V roce 1874, když začal působit jako misionář v rámci americké kongregacionalistické misie, se poprvé setkal s Augustem Meeirseem a stali se z nich velcí přátelé a spolupracovníci. Po studiích v Edinburghu zatoužil po větší nezávislosti při misii

³⁵ Kucová, „Baptists in Czech lands“, 86

³⁶ Tamtéž, 86-87

³⁷ Tamtéž, 87-89

a odloučil se od kongregacionalistů. V roce 1885 se seznámil s baptistickým kazatelem v Lodži a byl natolik ovlivněn baptistickou tradicí a teologií, že se zde nechal pokřtít a následně založil první baptistický sbor v Hled'sebi u Veltrus.

Několik prvních měsíců se tento „Pražský sbor u víře pokřtěných křesťanů“ setkával na zahradě kazatele Novotného, než byl rakouskými úřady zakázán. I přes tento zákaz sbor pokračoval v čilé existenci. Distribuoval Bible, traktáty, časopis Posel pokoje, který Novotný založil. Baptistické sbory postupně vznikaly i na dalších místech.

3.2.2. Historie baptistických sborů za samostatného Československa

Rozpadem Rakouska-Uherska vznikla na našem území nová sociálně-politická situace. České a slovenské baptistické sbory, které byly již od roku 1899 sdruženy v platformě nazvané „Československé sjednocení“, přijaly na konferenci ve Vavrišově název „Bratrská jednota Chelčického.“ Jméno tohoto slavného reformátora v názvu mělo ukázat nejenom spojitost s českou reformační tradicí, ale také přimknutí se ke konkrétním myšlenkám tohoto slavného myslitele, jako byla např. zásada oddělení církve a státu.³⁸

Problémem, který trval po dobu celé První republiky, bylo právní postavení Bratrské Jednoty Chelčického. K důsledné odluce od státu bohužel nedošlo. Zákony nově vzniklé republiky v mnohém navazovaly na ty z doby Rakouska-Uherska, a tak sbory v Čechách a na Moravě měly jiné postavení, než sbory na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Mnohé sbory především na Slovensku byly státem registrované, jiné, především v Čechách, byly vedeny pod „spolkovým zákonem“. Ačkoliv byla na každé celostátní konferenci snaha tento stav vyřešit, vhodný způsob nebyl nalezen.³⁹

V roce 1920 se konala Světová baptistická konference v Londýně, která významně ovlivnila vzájemné vztahy baptistů po celém světě.⁴⁰ Českoslovenští baptisté navázali

³⁸ Tamtéž, 38. Více o díle Petra Chelčického např. Boubín, Jaroslav, *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor*, Praha: Vyšehrad, 2005 či Bartoš, František Michálek, *Petr Chelčický. Duchovní otec Jednoty bratrské*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1958

³⁹ Podobná situace se opakovala v České republice v posledních letech. V roce 2011 asi 40% sborů si své kazatele platilo samo a 60% bylo placeno státem. Viz „Počet členů sborů BJB a jejich státem placených duchovních v roce 2011“ in: Notabene, HydePark baptistů, dostupné z WWW: <http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=2672> [online], 2012 [citováno 4.3.2013]. Situace byla ovšem způsobena rozdílným chápáním vztahu církve a státu jednotlivými sbory BJB.

⁴⁰ Kucová, „Baptists in Czech lands“, 92

spolupráci s baptistickou jednotou v Británii a se Severní baptistickou konvencí⁴¹. Tato spolupráce se sestávala především ze vzájemných návštěv, vzdělávání či finanční pomoci a nesla své plody po celé období. Ve 20. letech rozvíjela Bratrská jednota Chelčického mnohé misijní a sociální aktivity. Byl založen dětský domov v Podhořanech nedaleko Prahy, který dlouhá léta vedla Lýdie Kolátorová. Další dětský domov vznikl v Čeklisi (dnešním Bernolákově) na Slovensku. Tyto i jiné další diakonické aktivity byly zaštitěny pomocí ze zahraničí, především z USA.⁴²

Silné přestupové hnutí⁴³ na počátku dvacátých let posílilo i řady baptistů. Přibývalo i dětí, a tak v roce 1924 mohl vzniknout samostatný svaz mládeže s vlastními osnovami. V roce 1925 byl přijat řád Bratrské jednoty Chelčického, který rozdělil práci Jednoty do tří žup: české, moravské a slovenské.⁴⁴

K rozvoji baptistického hnutí přispěla také bohatá literární činnost. Vycházel časopis Rozsévač (od roku 1914), Chelčický (s šestiletou přestávkou od roku 1912). Baptisté také publikovali mnoho článků v mezidenominačních časopisech Kostnické Jiskry, Nedělní besídka či Kalich. Vycházela rovněž literatura o baptistické identitě a tradici.⁴⁵

Po vzniku samostatného Československa se také začíná rozvíjet vzdělávání baptistických kazatelů. Původně měla být v Praze postavena univerzita pro všechny slovanské národy. Tento velkolepý plán se sice neuskutečnil, vznikl ovšem čtyřletý kazatelský seminář, jehož ředitelem se stal Jindřich Procházka. V roce 1921 na něm začalo studovat jedenáct studentů a jedna studentka.⁴⁶ Seminaristé byli vedeni jako zvláštní posluchači Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké v Praze a kromě teologie studovali rovněž společenské i přírodní vědy, aby dostáli ideálu semináře, který chtěl pojímat vzdělání jako prostředek pro celkový rozvoj osobnosti.⁴⁷

⁴¹ Severní baptistická konvence tradičně patří k ideově nejotevřenějším konvencím v USA.

⁴² Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 41

⁴³ Přestupové hnutí charakterizováno heslem „Pryč od Říma“, na jehož základě vznikla Československá církev husitská a narostl počet členů církví navazující na Jednotu bratrskou, vyjadřovalo touhu oprostit se od římsko-katolické církve spojené s Rakouskem-Uherskem. Více o vztahu národa a náboženství v článku Dlask, Jan, „Přestupové hnutí dvacátých let: národ a náboženství“ in: *Getsemany*, dostupné z WWW <http://www.getsemany.cz/node/2845> [online], 2011 [citováno 4.3.2013]

⁴⁴ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 41

⁴⁵ Např. Hendrich, Václav, *Počátek historie baptistů čili u víře pokřtěných křesťanů v Čechách*, Brno 1929 či Procházka, Jindřich, *Naše zásady. Pro náboženskou výchovu dospělých i mládeže ve sborích Bratrské jednoty čs. baptistů (Chelčického)*, Liptovský S. Mikuláš: Rozsévač, 1930

⁴⁶ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 42

⁴⁷ Kucová, „Baptists in Czech lands“, 93-94

3.2.3. 2. světová válka a poválečné období v baptistických sborech

Obsazení Sudet v říjnu 1938 se dotklo i baptistických sborů. Ty, které se nacházely na tomto území, musely být rozpuštěny a členové těchto sborů byli nuceni hledat útočiště ve sborech ve vnitrozemí. Kazatel Theofil Malý byl dokonce zatčen Gestapem a zemřel 1943 v Osvětimi.⁴⁸

Po odsunu Němců vyzvala československá vláda krajany, aby se vrátili do Československa a osídlili pohraniční oblasti. Na podzim roku 1945 začaly přicházet rodiny z polského Zelowa. Když o rok později byla podepsána v Moskvě dohoda o přesídlení volyňských Čechů, přijížděli i volyňští baptisté. Další významnou skupinu tvořily rodiny ze Svaté Heleny v Rumunsku.⁴⁹

V Československu díky těmto reemigrantům vzniklo šest nových sborů a mnoho dalších zaznamenalo nárůst členů. Celkově se počet členů Bratrské jednoty Chelčického v Čechách a na Moravě zvětšil o třetinu.⁵⁰

3.2.4. Baptistické sbory v době komunistického režimu

Oživení baptistických sborů na konci 40. let nemělo dlouhého trvání. Po převzetí moci v únoru 1948 začali komunisté systematicky omezovat náboženskou svobodu v zemi. To se projevilo již v říjnu 1949 novými církevními zákony o zřízení Státního úřadu pro věci církevní a náboženských společností.⁵¹ Tyto zákony sloužily jako sofistikovaný nástroj, jak mohl stát zasahovat do jakékoliv oblasti života církve. Státní kontrola církvi byla prováděna centrálním úřadem a prostřednictvím osob církevních tajemníků při krajských či okresních národních výborech. K duchovenské činnosti byl potřebný státní souhlas, duchovní byli placeni výhradně státem a byli nuceni slibovat věrnost republice.⁵²

⁴⁸ Tamtéž, 96

⁴⁹ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 43

⁵⁰ Kucová, „Baptists in Czech lands“, 93-97

⁵¹ Pro kopii dokumentu slibu věrnosti, ke kterému se kazatelé museli zavazovat, viz Textová příloha č.1

⁵² Jiné menší denominace a náboženské společnosti byly zakázány, např. Armáda spásy, Křesťanské sbory, Apoštolská církev a řada jiných letničních denominací, Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů („mormoni“), Svědkové Jehovovi, in „Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Církevní zákony“, dostupné z WWW:

http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=C%C3%ADrkevn%C3%AD_z%C3%A1kony&oldid=9256957
[online], 2012 [citováno 11. 03. 2013]

Baptisté tak byli postaveni do situace, kdy se v zájmu přežití museli vzdát svých nejdůležitějších zásad, jako byly odluka církve od státu, svoboda svědomí či kongregační zřízení.⁵³

Další zásah do života církve na sebe nenechal dlouho čekat. Vládní nařízení z roku 1950 zakázalo činnost baptistického semináře a zrušilo Svaz baptistické mládeže. V roce 1951 byl zakázán časopis *Rozséváč*.⁵⁴ Pro snazší orientaci státní správy se sjednotil název české i slovenské části Jednoty na Bratrskou jednotu baptistů.⁵⁵

Na svobodné církve byl vyvíjen silný tlak na snížení počtu sborů i kazatelů. V roce 1952 byla zakázána Církev adventistů sedmého dne, které byl zabaven veškerý majetek, musela přejít do ilegality. Další na řadě měla být Bratrská jednotu baptistů a Evangelická církev metodistická.

Likvidace Bratrské jednoty baptistů ovšem neprobíhala úplným zákazem, ale systematickou perzekucí. V roce 1952 bylo již mnoho kazatelů Bratrské jednoty baptistů ve vězení. Na jaře roku 1952 byl zatčen předseda Bratrské jednoty baptistů a pardubický kazatel Říčař, který byl obviněn ze špionáže pro USA. StB toto obvinění vykonstruovala na základě údajného napojení některých členů baptistického sboru na skupinu aktivistů, která v letech 1948 – 1949 roznášela protikomunistické letáky. Zatčením předsedy BJB a zabavením veškerého sborového materiálu začala akce „kazatel“, která vyvrcholila v létě 1953 odsouzením devíti českých a dvou slovenských kazatelů. Ještě v létě 1952 byl zatčen Jindřich Procházka, kazatel sboru na Praze 4 a bývalý ředitel zakázaného baptistického semináře. Cyril Burget, který byl v této době tajemník BJB, vyzval na základě této kritické situace schůzi výboru ústředí na 10. června 1952. Státní úřad pro věci církevní žádal od ústředí odsouzení zatčených kazatelů Říčaře a Procházky a ustavení nového předsedy, se kterým by mohl jednat. Novým předsedou BJB se stal dočasně Cyril Burget, který byl ovšem několik dní po nastoupení funkce rovněž zatčen. Mezitím byl zatčen rovněž kazatel Michal Kešjar, předseda BJB na Slovensku a kazatel z Pustné Rybné Jan Mikulencák. V říjnu 1952 pověřil Státní úřad pro věci církevní funkcí předsedy BJB Václava Tomeše, který jediný z Ústředního výboru sídlil v Čechách, resp. v Praze. Dále pokračovala falešná obvinění kazatelů BJB a jejich zatýkání. Vyšetřovaní kazatelé byli umístěni v celách

⁵³ Gondáš, Kucová, Vychopen, *Baptistické zásady*, 44

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ „BJB - Naše historie“, dostupné z WWW <http://www.bjb.cz/cs/bjb/nase-historie> [online], 1999 [citováno 11. 03. 2013]

krajské správy StB v Pardubicích a jednotlivě vyslýchání. Tento proces probíhal celkem deset měsíců (od léta 1952 do dubna 1953). První zatčený bývalý předseda BJB a bývalý pardubický kazatel vzpomíná, že daleko horší, než fyzické tresty, bylo vydírání a vyhrožování.⁵⁶

Kromě kazatelů byli vyslýcháni i ostatní členové sboru. StB mohla člověka kdykoliv zadržet na 48 hodin a doptávat se na špionážní činnosti kazatelů. Pod nátlakem probíhající výslechy měly sloužit jako svědecké výpovědi proti kazatelům.⁵⁷

Po roční vyšetřovací vazbě se konal soud s kazateli po dvou skupinách. První soud se skupinou „Procházka a spol.“ se konal 26. června 1953 v Chrudimi. Zde byli souzeni Jindřich Procházka, Jan Říčař, Cyril Burget a Michal Kešjar. Byli obžalováni z vyzvídání informací a zpráv charakteru státního tajemství, které měli vyzradit cizí státní moci reprezentované americkým ústředím Světového svazu baptistů. Jan Říčař byl odsouzen rovněž z velezrady. Nakonec byl odsouzen na osmnáct let vězení. Jindřich Procházka ke dvanácti letům, Cyril Burget k sedmi letům a Michal Kešjar k pěti letům vězení. Později byly všem, kromě Cyrila Burgeta, který 4. února 1954 ve věznici zemřel, tresty sníženy na základě amnestie.⁵⁸ Sbory Bratrské jednoty baptistů byly donuceny zřít se odsouzených kazatelů. Stalo se tak na výroční konferenci v prosinci 1953.⁵⁹

Stát chtěl mít nad církví absolutní kontrolu. Vyvíjel nátlak na posílení centrálního a hierarchického uspořádání Jednoty. Exekutivní výbor Jednoty přejmenovaný na Ústřední radu starších se tak stal nástrojem hierarchického uspořádání. Namísto toho, aby byla zachována samostatnost sborů, jakožto jedna z hlavních baptistických zásad, stala se Ústřední rada orgánem, který rozhodoval o životě sborů.⁶⁰

Naděje na změnu přišly až s rokem 1968. Otevřel se prostor k návratu k původním strukturám, kde by Ústředí Jednoty nebylo mocensky nadřazené jednotlivým sborům. Otevřelo se téma odluky církve a státu, povolily se sjezdy mládeže, byly povoleny stavby nových modliteben. Rovněž vznikl dálkový teologický seminář a opět začal vycházet

⁵⁶ Kucová, Lydie, „Odsuzují se...“. Vykonstruované procesy s představiteli a kazateli BJB in: *Časopis Rozséváč*, 2010. Roč.80. č.9. 6-9, dostupné též z WWW:

<http://www.baptist.sk/download/rozsievac/rozsievac201009.pdf> [online], 2010 [citováno 11. 03. 2013], 8

⁵⁷ Tamtéž, 8

⁵⁸ Kucová, „Odsuzují se ...“, 6-9

⁵⁹ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 46

⁶⁰ Tamtéž

časopis Rozsévač. Došlo také ke snahám o rehabilitace vězněných členů církve. Mnohé tyto aktivity ovšem byly omezeny nebo zastaveny vstupem Varšavských vojsk 21. srpna 1968 a následným nástupem období tzv. normalizace.⁶¹

Některé výdobytky, které byly dosaženy v roce 1968, přetrvaly, ovšem za zpřísněného státního dozoru. Například časopis Rozsévač mohl dál vycházet, jeho obsah byl ovšem kontrolován a musel se pozitivně vyjadřovat k politice režimu. Výsledkem byl opatrný apolitický časopis, který se věnoval nekontroverzním tématům.

V době normalizace vycházelo poměrně velké množství literatury, ovšem musela být schválena ministerstvem kultury. Schvalována musela být i dovezená literatura či rozmnožení textů písní.⁶²

Sedmdesátá léta se vyznačovala relativní konformitou v zájmu zachování klidné existence. Výjimku tvořil pankrácký sbor v Praze, kde probíhaly tajné bytové semináře a sbor byl v kontaktu s mnoha disidenty.⁶³

V osmdesátých letech se církev postupně začíná ve společnosti více projevovat. Jedním z takovýchto příkladů byla návštěva známého evangelisty Billyho Grahama v Československu.⁶⁴ Billy Graham je známý americký baptistický kazatel, jeden z nejproslulejších protestantských kazatelů 20. století. Jeho návštěva tedy nemohla být v Československu ignorována.⁶⁵ Setkání byli účastni i zástupci amerického a kanadského velvyslanectví a zástupci státu včetně ředitele Sekretariátu pro věci církevní Úřadu předsednictva vlády ČSSR Karla Hružy. V Hrzánském paláci se Billy Graham setkal s místopředsedou federální vlády Martinem Lúčanem. Přítomni byli samozřejmě i představitelé hostitelské Bratrské jednoty baptistů. Tedy předseda tehdejšího Ústředního výboru Pavel Titěra a tajemník Jednoty Stanislav Švec.⁶⁶ Návštěva probíhala pod přísnou kontrolou státní správy.⁶⁷

⁶¹ Tamtéž

⁶² Pro příklad žádosti o schválení textu publikace ke 100. výročí BJB viz Textová příloha č.2

⁶³ Více o pankráckém sboru v Praze v době normalizace v další kapitole.

⁶⁴ Bratrská jednota baptistů o této návštěvě vydala knihu, která obsahuje jednotlivé promluvy a kázání, stejně jako množství obrazových příloh. Viz Titěra, *Volání na cestu pokoje*.

⁶⁵ Kucová, „Baptists in Czech lands“, 99-100

⁶⁶ Titěra, *Volání na cestu pokoje*

⁶⁷ Národní Archiv, Státní Ústřední archiv, Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950) 1967 – 1990. 995/0/1. Bratrská jednota baptistů. Zahraniční návštěvy. Návštěva Billyho Grahama. Závěrečná zpráva.

Po převratu a především začátkem devadesátých let dochází k velké transformaci Jednoty. Projevuje se snaha k navrácení k baptistickým zásadám, především odluky církve od státu, která byla plně realizována po rozdělení Československa.⁶⁸

V roce 1991 vznikla v Olomouci Vyšší odborná škola sociální a teologická – Dorkas, jež v současné době poskytuje tříleté vyšší odborné studium studijního oboru sociální a teologická činnost a jejím ředitelem je Petr Hlaváček.⁶⁹ V důsledku rozdělení Československa došlo i k rozdělení Bratrské jednoty baptistů na samostatné Jednoty. Časopis Rozsévač zůstal v oboujazyčném vydání dodnes jako symbol kladných vztahů obou Jednot.⁷⁰

V roce 1995 vydala po dlouholetém úsilí Bratrská jednota baptistů novou ústavu, která nahradila stávající z roku 1988. Bratrská jednota baptistů se zde definuje jako společenství nezávislých samosprávných sborů sdružených v Jednotě, které má pomáhat lepší spolupráci na místní i světové úrovni, věroučně je založena na Starém a Novém Zákoně. V této ústavě jsou také zakotveny baptistické zásady odluky církve od státu a svobody svědomí. Nově jsou zde definovány funkce hlavních představitelů Jednoty a je zde rovněž konkrétně definováno kongregační zřízení Bratrské jednoty baptistů.⁷¹

⁶⁸ Ústřední archiv Bratrské Jednoty baptistů

⁶⁹ Oficiální stránky školy DORKAS, dostupné z WWW: <http://www.dorkas.cz/> [online], 2013 [citováno 12. 03. 2013]

⁷⁰ Kucová, „Baptists in Czech lands“, 100

⁷¹ „Ústava Bratrské jednoty baptistů“, dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/ke-stazeni/category/1-dokumenty-bjb>, [online]. 1995 / 2010 [citováno 12. 3. 2013]

3.3. Historie Bratrské jednoty baptistů v Praze

3.3.1. Kořeny baptistické tradice v Praze

Jak již bylo zmíněno výše, první baptistický sbor v Praze (resp. v českých zemích) byl založen v roce 1885 v Hleďsebech u Veltrus. V době založení měla tato „Pražská baptistická církev“ pouhých 16 členů. Prvním kazatelem byl zvolen Jindřich Novotný. Církev se scházela v domě u Václava Cinkera, který byl zvolen diakonem církve.⁷²

V září roku 1886 byla vystavěna první modlitebna na území Prahy, konkrétně ve Vršovicích. Hned začátkem následujícího roku byla jako „nová církev“ úředně zakázána a církev se scházela opět v bytech a domech svých členů. Nepřízeň světské moci církev spíše posilovala. Přibývali noví členové a nové stanice pražského sboru. 16. května 1896 se v dnešní Londýnské ulici v Praze konala první československá baptistická konference, jejíž tradice pokračuje v jisté podobě dodnes. V roce 1892 začal vycházet první samostatný baptistický časopis „Posel pokoje“, který vydával pražský kazatel Jindřich Novotný.⁷³

Od té doby přibývaly pravidelné bohoslužby v Praze i širším okolí. V roce 1899 měla Pražská baptistická církev 157 členů, 80 Čechů a 77 Němců. V témže roce vznikla z Pražského baptistického sboru Samostatná baptistická církev v Roudnici. Církev se dále rozrůstala a v Praze bylo potřeba postavit novou modlitebnu na náměstí Krále Jiřího z Poděbrad pro účely pražského sboru i pro celostátní konference. Stavba započala v roce 1913 a financována byla prostřednictvím sbírek členů církve. Svému účelu začala stavba sloužit o rok později, v prvním válečném roce.⁷⁴

3.3.2. Historie baptistických sborů v Praze za samostatného Československa

Po vzniku samostatné Československé republiky začali pražští baptisté navazovat styky s církvemi v západní Evropě a Americe. Časté byly vzájemné návštěvy kazatelů. Jižní baptistická konvence v USA poskytla pražským baptistům vydatnou finanční pomoc na dokončení modlitebny na Vinohradech. Pražský sbor se také nebyvale rozrostl na více

⁷² *Historie sborů BJB v ČSR*, 64–65

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ Tamtéž

než čtyři stovky členů.⁷⁵ Nemalý podíl na tom mělo již zmíněné „Přestupové hnutí“. V roce 1921 byl otevřen kazatelský seminář pro vzdělávání kazatelů Bratrské Jednoty Chelčického, v jejímž čele stál kazatel Dr. Jindřich Procházka.⁷⁶ Osamostatnila se stanice sboru na Pankráci.

V roce 1925 slavil sbor na Vinohradech 40. výročí od svého založení a u této příležitosti byl založen denominační archiv a všechny sbory v Československu byly vyzvány, aby posílaly své písemnosti k uložení na toto místo.⁷⁷

Pro práci sboru na Pankráci bylo nutné postavit novou modlitebnu. V říjnu 1926 byl nalezen vhodný pozemek a započala stavba. Celá stavba byla financována ze sbírek, které pořádal sbor, a stavěna byla rovněž svépomocí. První shromáždění se v „Domě smíření“, jak byla stavba pojmenována, konalo 25. srpna 1929, téhož roku v den 10. výročí založení samostatného Československa se konalo slavnostní otevření.⁷⁸

Hospodářská krize na přelomu 20. a 30. let zasáhla i pražské baptistické sbory. Aktivit se konalo méně a s menší účastí. I tak se například konaly celostátní konference, zahraniční návštěvy (například Dr. W. O. Lewis z Americké misijní společnosti z New Yorku) i kurzy kazatelů, opět se zahraniční návštěvou.⁷⁹

Pankrácký kazatel Jindřich Procházka odjel v roce 1939 pracovně do USA, kde nakonec zůstal až do konce 2. světové války. Za jeho nepřítomnosti byl funkcí kazatele pankráckého sboru pověřen Miroslav Frič.⁸⁰ Po 2. světové válce zemřel vinohradský kazatel Tolar a na jeho místo byl zvolen kazatel Burget. Oba pražské sbory zažívaly v letech 1946 – 1949 velké oživení, které ovšem skončilo výše vzpomínanými církevními zákony z roku 1949. V roce 1946 byl otevřen další ročník baptistického semináře, aby mohl být v roce 1950 církevními zákony opět zakázán.⁸¹

Poté, co byl zatčen kazatel Cyril Burget, se stal vinohradským kazatelem Václav Tomeš, jež se stal v roce 1953 i předsedou Ústřední rady starších. Vzhledem k tomu, že tyto dvě funkce nebylo možné vykonávat najednou, převzal kazatelské místo Miloš Šolc.

⁷⁵ Tamtéž, 68 - 69

⁷⁶ „V místech, kde je několik členů sboru, kteří nemohou být pravidelně účastni pravidelných shromáždění v sídle sboru, nebo kde vznikají možnosti další misijní práce, se vytvářejí misijní stanice, které jsou součástí sboru.“ Základní řád sboru BJB § 13, dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/ke-stazeni/category/3-rady-pravidla> [online], 2010 [citováno 14.3.2013]

⁷⁷ *Historie sborů BJB v ČR*, 70

⁷⁸ Tamtéž, 82

⁷⁹ Tamtéž, 71

⁸⁰ Tamtéž, 81

⁸¹ Tamtéž, 76

V době jeho kazatelské činnosti se mimo jiné výrazně oživila činnost mládeže.⁸² Miloš Šolc působil ve sboru až do roku 1964.⁸³

V roce 1951 byl zatčen kazatel pankráckého sboru a bývalý ředitel baptistického semináře Jindřich Procházka. V roce 1952 byl ve svých dvašedesáti letech odsouzen ke dvanácti letům vězení. Propuštěn byl o čtyři roky později s podlomeným zdravím.⁸⁴ V roce 1951 byl sborem na Pankráci zvolen nový kazatel Stanislav Švec, který nastoupil do své funkce až v roce 1954 po absolvování povinné vojenské služby. V roce 1958 byl rovněž zvolen tajemníkem Bratrské jednoty baptistů.

Poměrně krušné chvíle prožil pankrácký sbor na začátku 60. let. Počet členů klesl natolik, že hrozilo jeho zrušení. Což by za podmínek, kdy stát toleroval existenci dosavadních sborů, ale nepřipouštěl vznik nových nebo obnovu zaniklých, mělo závažné důsledky. Proto ústředí požádalo vinohradský sbor, aby část svých členů převedl na Pankrác.⁸⁵

V roce 1964 se situace v Praze opět zkomplikovala Miroslavu Šolcovi, který působil na Vinohradech, byl mu odebrán státní souhlas pro působení v Praze. Sbory se tedy dohodly, aby Stanislav Švec přešel z pankráckého sboru do sboru na Vinohradech a Miroslav Šolc byl umístěn do Lovosic. Na místo Stanislava Švece přišel kazatel Rudolf Petr. Začátky kazatele Petra v roce 1964 nebyly snadné. Mnozí členové byli nemocní, nebo mimo město. Rudolf Petr navštěvoval všechny, kteří se nemohli bohoslužeb účastnit, a brzy se situace zlepšila, přibyli i noví členové. Významná posila přišla začátkem roku 1969, kdy přesídlila z vinohradského sboru do pankráckého velká skupina mladých lidí, mezi kterými byl i budoucí kazatel Petr Macek.⁸⁶

V roce 1970 byl Stanislav Švec odvolán, aby se plně věnoval práci tajemníka a ve vinohradském sboru zůstal pouze jako administrátor. V roce 1971 byl nahrazen kazatelem Vilémem Pospíšilem, který pocházel z Volyně a byl potomkem českých pobělohorských exulantů. V témže roce také po sedmi letech odcházel Rudolf Petr, protože byl zvolen za kazatele ve sboru ve Vikýřovicích. Jako kazatel nastoupil Karel Kuc, který zde ovšem působil pouze rok, neboť musel odstoupit ze zdravotních důvodů. V roce 1973 zvolil

⁸² Narátoři z obou pražských sborů, kteří byli v 50. letech v mládežnickém věku, vzpomínají na toto období rovněž velice pozitivně. Viz kap. 4

⁸³ *Historie sborů BJB v ČR*, 83

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Jednalo se především o členy, kteří územně spadali spíše do Prahy 4

⁸⁶ *Historie sborů BJB v ČR*, 77, 84

pankrácký sbor za svého kazatele Petra Macka, který v této době studoval poslední ročník teologie na Komenského evangelické fakultě.⁸⁷

Vinohradský kazatel Vilém Pospíšil odešel v roce 1973 do důchodu a sbor zůstal dva roky bez stálého kazatele. Tím se nakonec stal František Kolařík, který dříve působil v Kroměříži. Po dvou letech ze sboru ovšem odešel a začal působit jako kazatel v Aši. Příčinou jeho odchodu mohla být marná snaha obnovení práce bývalých stanic sboru v Turnově a Nelahozevsi.⁸⁸ Nabízí se domněnka, že k negativnímu výsledku přispěla i politika Ministerstva kultury, které nerado vidělo rozrůstání nebo obnovování zaniklých společenství.

Po odchodu kazatele Kolaříka z vinohradského sboru v roce 1977 začalo v důsledku nestabilní situace sboru ubývat členů. Sbor, který stále administroval tajemník Švec, se snažil nalézt vhodného kazatele. Nakonec byl vybrán brněnský kazatel Pavel Titěra, který bez problémů dostal povolení k působnosti v Praze a byl podporován i státní správou.⁸⁹ Tento záměr se ovšem nakonec nezdařil, neboť se vyskytly problémy s přestěhováním kazatele Titěry do Prahy. Nakonec byl osloven kazatel Vlastimil Pospíšil, který byl z rodiny pobělohorských exulantů. Jeho rodina se přestěhovala do Československa z Polska po roce 1945. Jako kazatel zde působil deset let a během své působnosti zažil i oslavy stého výročí založení vinohradského sboru, a tedy i stého výročí baptistických sborů v Čechách. Oslavy se konaly v září 1985 a kromě československých baptistů zde bylo přítomno i množství zahraničních hostů ze Světového svazu baptistů, Československých baptistů z USA a baptistů ze zemí východního bloku.⁹⁰

V Praze se ovšem konaly i méně veřejné akce. Mezi ty tajné patřila tzv. setkání třicátníků, která se odehrávala od počátku 80. let. Třicátníci byl neformální název pro setkání převážně mladých dospělých (ne však výhradně), kteří se již nemohli setkávat v nějakém společenství mládeže a chtěli v setkání pokračovat. Na tato setkání byli zváni hosté z disentu, kteří přednášeli o různých tématech. Setkání se účastnili členové nejenom pankráckého sboru, ale také vinohradského. Třicátníci připomínali v mnohém klasické bytové semináře. Hosty byli například Radim Palouš, Václav Benda, Jakub Trojan, Alena Hromádková, Miloš Rejchrt, Pavel Rejchrt, Václav Malý, Zdeněk Pinc, Petr Pithart, Ivan

⁸⁷ Tamtéž, 77, 84-85

⁸⁸ Tamtéž, 78

⁸⁹ Národní Archiv, Státní Ústřední archiv, Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950), 1967 – 1990, 995/0/1, Bratrská jednota baptistů – připomínky a náměty k činnosti. Problematika pražských sborů z 21. 2. 1978, Sekretariát pro věci církevní, Ministerstvo kultury ČSR.

⁹⁰ *Historie sborů BJB v ČSR*, 78 – 80

Havel, Alfred Kocáb, Jan Sokol, Jiří Černý, Jan Dus, Jan Šimsa, Jan Heller, Milan Balabán, Ladislav Hejránek, Zdeněk Kratochvíl, Jan Křen, Zdeněk Neubauer, Jiřina Šiklová, Zdeněk Urbánek a další. Třicátníci fungovali až do Sametové revoluce.⁹¹

V dolním patře domu pankráckého sboru se rovněž realizovala dva semestry Podzemní univerzita bohemistiky⁹², na které studovali například Jáchym Topol, Petruška Šustrová, Jana Šabatová a další.⁹³

Na Vinohradech Vlastimila Pospíšila vystřídal v kazatelské službě rok před Sametovou revolucí Bohuslav Procházka, který zde působil až do roku 1994, kdy ze zdravotních důvodů odstoupil.⁹⁴ V letech 1987 - 1989 působil na Vinohradech rovněž Pavel Vychopeň, který byl v roce 1989 zvolen do funkce vedoucího tajemníka Ekumenické rady církví v Československu. Zde působil dva roky. V roce 1990 byl rovněž zvolen generálním tajemníkem Bratrské jednoty baptistů a po rozdělení Československa se podílel na zásadních změnách, kterými Jednota v té době procházela.⁹⁵ Petr Macek působil v pankráckém sboru až do roku 1990. Po převratu se s rodinou vydal do USA.⁹⁶ Ještě v témže roce se stal kazatelem Petr Červinský a působil zde do roku 1992. Po něm na Pankráci nastoupil Ladislav Mečkovský, původně na zkušební rok, nakonec zde zakotvil na třináct let.⁹⁷

Začátkem 90. let se oba sbory zapojily do transformačního procesu, který znamenal především přechod k samofinancování a podporu nezávislosti sborů. V neposlední řadě tento proces také přinesl úspěšnou snahu o rehabilitaci kazatelů vězněných v 50. letech.⁹⁸

⁹¹ Pospíšil, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*, 9

⁹² Slavík, Petr (kamera a režie), „Podzemní univerzita“, © Česka televize 2002, (Dokument odvysíláný ČT v říjnu 2004)

⁹³ Pospíšil, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*, 16-18

⁹⁴ Ústřední archiv BJB

⁹⁵ Pospíšil, Vlastimil, Smílek, Jaroslav, Vychopeň, Jan, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha: VV BJB, 2005, 215- 216

⁹⁶ Ústřední archiv Bratrské jednoty baptistů

⁹⁷ Pospíšil, Smílek, Vychopeň, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, 227-228

⁹⁸ Ústřední archiv BJB

3.4. Organizační struktura Bratrské jednoty baptistů

Základní samostatnou jednotkou je místní sbor. Sborny ovšem nežijí izolovaně. Bratrská jednota baptistů je společenstvím baptistických sborů na území ČR, které se dobrovolně sdružily za účelem spolupráce v dohodnutých oblastech. Nejvyšším orgánem Bratrské jednoty baptistů je Sjezd delegátů, který má své jednání zpravidla jednou do roka. Mezi sjezdy se schází Rada zástupců sborů. Výkonným orgánem je pětičlenný výkonný výbor, volený sjezdem na čtyřleté funkční období. Sjezd také volí revizní komisi. Pro vyřizování záležitostí BJB slouží Kancelář výkonného výboru.⁹⁹

Bratrská jednota baptistů je členem Evropské baptistické federace i Světového svazu baptistů. Tato grémia napomáhají vzájemné informovanosti a spolupráci, nemají charakter nadřazených orgánů.

Vzdělávání kazatelů a ostatních pracovníků je zajišťováno rozmanitými formami. Jednou z možností je dálkový teologický seminář sloužící pro vzdělávání laických kazatelů, učitelů nedělních škol a dalších pracovníků sborů. Bratrská jednota baptistů je rovněž zřizovatelem Vyšší odborné školy sociální a teologické - Dorkas v Olomouci, která poskytuje tříleté vyšší odborné studium studijního oboru sociální a teologická činnost. Škola je otevřena pro širokou ekumenu. Zájemci o studium teologie a kazatelskou službu u baptistů mají možnost studovat na Evangelikálním teologickém semináři v Praze či na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy, doplňují si své vzdělání na zahraničních baptistických teologických školách a podobně.

⁹⁹ „Organizační řád BJB“ dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/ke-stazeni/category/3-rady-pravidla> [online], 2010 [citováno 14.3.2013]

4. BRATRSKÁ JEDNOTA BAPTISTŮ V PRAZE OČIMA JEJÍCH ČLENŮ

4.1. 50. léta

V období 50. let čelila Bratrská jednota baptistů silné represi ze strany státu (viz výše). Z analýz rozhovorů a archivů ovšem vyplývá velice výrazný rozdíl v tom, jak je toto období prožíváno a vnímáno kazateli, a jak jej prožívají ostatní členové.

Na zkušenosti a prožívání kazatelů můžeme sice usuzovat pouze nepřímo, neboť relevantní narátoři již nejsou mezi námi, jejich zkušenosti se ovšem dají odvozovat z dochovaných písemných materiálů, především dopisů adresovaných ostatním kazatelům, sborům či vedení Jednoty, popřípadě z policejních záznamů z výslechnů.¹⁰⁰

Z těchto materiálů vyplývá, že více jak polovina kazatelů byla počátkem 50. let ve vězení a byli fyzickým i psychickým nátlakem nuceni ke smyšleným přiznáním. *„Jestliže nepodepíšete protokol, jestli se odvážíte před soudem změnit slovo ve výpovědi, jestli se nenaučíte nazpaměť celý protokol, zničíme celou vaši rodinu, zavřeme všechny modlitebny vaší církve a naděláme z nich hospody ... Když mi pak ještě několikrát bylo připomenuto, že za svoje činy budu odsouzen ke ztrátě svobody nejméně na dvacet let, stal jsem se zcela apatickým. Začínalo mně býti jedno, co podepisuji“¹⁰¹*, vzpomíná jeden ze zatčených kazatelů.

Oproti tomu narátoři, kteří byli „řadovými“ členy sboru, výraznou represi nevnímali a mnozí z nich na toto období poměrně rádi vzpomínají. Roli zde mohl hrát i věk narátorů, kteří mi o tomto období povídali, resp. fakt, že v tomto období byli mladí a těšili se ze společenství stejně smýšlejících mladých lidí.

¹⁰⁰ Ústřední archiv BJB a Kucová, „Odsuzují se...“, 6

¹⁰¹ Tamtéž

Většina z nich se přikláněla k názoru jedné z narátorek, která vzpomíná na toto období prožité ve vinohradském sboru takto: „*My jsme tam prožili nádherný mládí. A fakt jsme spolu zažili tolik krásných chvil...*“¹⁰²¹⁰³

I ostatní členové sice o některých známkách represe ze strany státu věděli a všímali si jich, ovšem v církvi se o nich veřejně nemluvalo, ale tak nějak „*se vědělo, že kazatelé si musejí čas od času chodit popovídat s policií. Nás se to ale nijak nedotklo*“¹⁰⁴, uvádí většina narátorů. Nicméně v úzkém kruhu rodiny se občas opatrně některé události související s represemi probíraly. Většina narátorů v rozhovorech uvedla, že se o těchto věcech příliš často nemluvalo ani v rodině. To mohlo být způsobeno buďto všudypřítomnou opatrností před státem a jeho složkami, která se mohla dostat i do rodinné sféry, či tím, že narátoři byli v té době ve věku dospívání a rodiče i ostatní dospělí v rodině s nimi o těchto věcech nemluvili. Ať už proto, že jim nedůvěřovali v tom, že dokážou rozlišit věci, o kterých se na veřejnosti nemluví a o kterých ano, či proto, že je chtěli před těmito informacemi ochránit, aby se mohli jako děti a dospívající cítit bezpečně.

Zajímavé je také to, že až na výjimku jedné narátorky, která ovšem v daném období nebyla členkou žádného z pražských sborů, si narátoři nevzpomínají na to, že by se v 50. letech setkali s nějakou formou útlaku ve veřejném prostoru spojenou se svým vyznáním. „*V občanský nauce se ptala profesorka, kdo věří v Boha. A já jsem říkala, to nemůžu zapřít. Já jsem se přihlásila, jediná z té třídy, protože se ostatní tak báli. Vůbec se mi nic nestalo. Nejen, že se mi vůbec nic nestalo, naopak. Holky mě volily do všech třídních výborů.*“¹⁰⁵ Z rozhovorů také vyplývá, že v 50. letech ještě stále doznívá vliv předchozí doby, kdy byla víra brána jako něco samozřejmého, několik let po únoru 1948 fungovaly na mnoha školách hodiny náboženství a jistou dobu trvalo, než se víru podařilo odstranit ze společenského prostoru, a proto mnoho věřících, především dětí, zpočátku nevnímalo žádný útlak. Obzvláště pokud, jako tomu bylo u většiny narátorů, byli v církvi obklopeni skupinou stejně smýšlejících mladých lidí.

¹⁰² Někteří narátoři si přáli zůstat v anonymitě, toto respektuji, a jména a souvislosti udávám pouze tam, kde je to nezbytné pro kontext, většinou u představitelů a kazatelů BJB. Pro označení narátorů používám písmena A – F. Pokud není uveden odkaz na literaturu, všechny informace včetně dat vyplynuly z analýzy a interpretace rozhovorů a archivů. Audio nahrávky rozhovorů jsou dostupné na CD, které je přílohou této práce.

¹⁰³ Narátorka A. Rozhovor ze dne 14. 11. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁰⁴ Narátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁰⁵ Narátorka A. Rozhovor ze dne 14. 11. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Pokud se tedy členové sboru aktivně nepodíleli na výrazné misijní činnosti, málokdy se setkali s nějakou formou represe. Oproti tomu kazatelé se setkávali s otevřenou represí vedoucí k výsledkům, vězením a smyšleným doznáním. Většina z nich byla propuštěna během amnestie v roce 1960¹⁰⁶, kdy již přišlo období jistého uvolnění, jak do společnosti, tak do církve.

V podstatě všichni narátoři, kteří se k tomuto tématu vyjadřovali, byli v této době členy sboru na Vinohradech. Situaci pankráckého sboru je možné tedy odvozovat pouze z archivních materiálů či pohledem vinohradských členů. Vztah k politice měli členové pankráckého sboru pravděpodobně velice podobný a nacházeli se rovněž v situaci, kdy měli zatčeného kazatele. Ze slov narátorů a ze situace sboru v pozdějších letech ovšem vyplývá, že zde mezi mladými lidmi příliš mnoho členů nebylo. Můžeme se ovšem domnívat, že i starší členové sboru se chovali spíše politicky pasivně, což je vzhledem k situaci, ve které se církev nacházela, pochopitelné.

Perzekuce Bratrské jednoty baptistů z pohledu představitelů církve a kazatelů je velice dobře zpracovaná především na základě archivních materiálů.¹⁰⁷ Ze zpracování těchto materiálů vyplývá, že Bratrská jednota baptistů byla poměrem perzekucí zasažena stejně jako jiné, větší církve.¹⁰⁸ Zajímavé ovšem je, že z rozhovorů s narátory vyplývá, že tyto persekuce vnímaly minimálně. Nutno podotknout, že narátoři byli v této době dospívajícími či mladými dospělými, a tak se jich persekuce nemusely dotknout do té míry, jako dospělých.

Se staršími narátory se mi bohužel nepodařilo udělat rozhovor, a tak nemohu srovnávat zážitky představitelů a kazatelů církve, které se dochovaly v archivech ve formě zápisů z vyšetřování a osobních dopisů, se zážitky ostatních dospělých členů sboru. Pravděpodobně by zde nebyl tak významný rozdíl mezi prožíváním tohoto období představiteli církve a kazateli a ostatními členy.

¹⁰⁶ Ústřední archiv BJB

¹⁰⁷ Téma bylo zpracováno v rámci tzv. Procházkových přednášek, viz kapitola 2.4.

¹⁰⁸ Český rozhlas, *Persekuce bratrské jednoty baptistů*

4.2. 60. léta a rok 1968

Šedesátá léta přinesla všeobecné uvolnění oproti létům padesátým a to se promítlo i do života církve. Většina narátorů, přestože v 50. letech ještě nebyla plnoletá, tento rozdíl vnímala a tvrdila stejně jako jedna z narátorek, „že dospělý lidi si, myslím, museli v 50. letech dávat větší pozor, nežli v šedesátých.“¹⁰⁹

Nicméně vzhledem k tomu, že většina narátorů v 60. letech nastupovala do prvních zaměstnání a proticírkevní názory ve veřejném prostoru již byly silněji zažité, setkali se někteří z nich s tím, že jejich vyznání bylo vnímáno jako problém. „No, a tak tam napsali, že chodíme do kostela. Tak to byla nálepka. Protože samozřejmě potřebovali vyházet lidi, no tak se zaměřili na tyhle. Ale nakonec mě poslali ven a zase se tam snad hodinu dohadovali, jestli si mě nechaj, nebo ne. Nakonec si mě nechali.“¹¹⁰ Takto vzpomíná jedna z narátorek na období, kdy se prováděla restrukturalizace v jejím zaměstnání.

Církevní politika zasáhla i do praktického života pražských baptistických sborů. V roce 1962 ubylo členů pankráckého sboru natolik, že mu hrozilo zrušení. Za jiných podmínek by malá členská základna nebyla problém. Ale za podmínek, kdy stát platí kazatele a kontroluje tak jejich činnost, by se mohla zdát podpora takto malého sboru pro stát nevýhodná. Následné obnovení po případném zrušení sboru by vůbec nepřipadalo v úvahu, protože stát velice dbal na to, aby se nezakládaly nové sbory. Proto zasáhla Ústřední rada starších BJB a rozhodla, že Pražané, kteří územně spadají pod území Pankráce, budou převedeni (nejenom formálně) z vinohradského sboru do sboru na Pankráci. Narátoři, s kterými jsem vedla rozhovory, byli vesměs původem ze sboru na Vinohradech, kde byli zapojeni do velice semknutého společenství mládeže a odcházelo se jim velice těžce. „My jsme se dost těžce loučili s tím sborem (vinohradským), protože my jsme tam uvěřili, byli jsme tam pokřtěný, měli jsme tam mládež.“¹¹¹

V té době ovšem bylo z časových důvodů možné navštěvovat bohoslužby obou sborů, což mnozí z narátorů využili, a neztratili tak se svým původním sborem kontakt ani po této události. Někteří narátoři vzpomínají na tuto událost jako na jeden z projevů toho, jak stát zasahoval do života církve. Ve svobodném státě, kde by stát nezasahoval do přirozeného kongregačního zřízení typického pro baptisty po celém světě, by těžko bylo

¹⁰⁹ Narátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹¹⁰ Narátorka A. Rozhovor ze dne 14. 11. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹¹¹ Narátorka C. Rozhovor ze dne 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

možné, aby lidé z „vedení“ rozhodovali o přesunu členů. Rovněž by něco takového nebylo potřeba, protože i sbor v malém počtu by mohl fungovat a nebylo by potřeba posilovat členskou základnu, aby státní správa neměla pocit, že platí kazatele pro tak malé množství lidí „zbytečně“.

Uvolnění 60. let vyvrcholilo rokem 1968 a obdobím Pražského jara. Tento rok probíhal v církvi podobně jako ve společnosti. Lidé v církvi měli velké plány, přijímali hodně zahraničních návštěv a jezdili více na návštěvy do zahraničí. Členové církve „byli nadšení a plánovali, jak to bude a hodně věcí se dalo dělat. ... V té době Pražského jara se církevní tajemníci asi tak moc neangažovali. Vždyť se mohlo i jezdit a nebylo to takový hrozný.“¹¹²

K okupaci se baptisté vyjádřili otevřeným dopisem a podpisem Ekumenického prohlášení k situaci v zemi z 2. září 1968, jež podporovalo ideje Pražského Jara a nabádalo k umírněnosti. „*Děkujeme Vám, bratři a sestry, že jste ve zkouškách minulých dní projevíli takovou morální silu, rozvahu, jednotu i obětavost a že jste se varovali všeho, co by mohlo ohrozit naději na řešení těžké situace. Podle svého křesťanského svědomí hlásíme se k uskutečňování pravdy, spravedlnosti, svobody a lidské rovnosti v demokratickém socialismu. To je důvod naší solidarity a věrnosti socialistickému zřízení.*“¹¹³

Mnozí narátoři ovšem vzpomínají i na to, že se o těchto a podobných tématech příliš nemluvilo a příliš se o nich nejednalo. Podpurné akce byly spíše spontánní. „*V církvi se o tom veřejně nemluvilo. Politicky jsme určitě nechtěli nic udělat. Vůbec nevím o tom, že bysme byli nějak aktivní proti tomu.*“¹¹⁴

Většina narátorů mluvila o tom, že se například setkávali k modlitebním setkáním, ale aktivněji se neangažovali. Vzpomínají ovšem i na členy, kteří se zde na den rozhodli emigrovat, většinou o tom neřekli ani kazateli, protože, „*se nemohli radit, ten kazatel pak šel na policii a mohl to, Bůh ví, co tam s nima dělali. Já myslím, že bych se taky neradila*“¹¹⁵, shrnuje situaci jedna z narátorek.

¹¹² Narátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹¹³ Piškula, Jiří, „Boží spolupracovníci: Pražské jaro 1968, srpnová okupace a české církve“, dostupné z WWW: <http://www.getsemany.cz/node/2714> [online], 2010 [cit. 13.7.2013]

¹¹⁴ Narátorka C. Rozhovor ze dne 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹¹⁵ Narátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Obecně se tedy dá říci, že na šedesátá léta, především na Pražské jaro, vzpomíná většina narátorů velice pozitivně. Pro mnohé z nich to bylo důležitější období, než převrat v roce 1989. O to více pro ně bylo zklamáním, jakým způsobem skončilo. Utužení režimu po srpnu 1986 zabránilo i rehabilitacím kazatelů vězněných v 50. letech a mnohým snahám, které mířily k návratům k baptistickým zásadám.¹¹⁶ Nicméně kazatelé v 60. letech, přestože byli stále sledováni, již nezažívali takové represe jako v předchozích deseti letech a i ostatní členové vnímali toto období ve vztahu ke státu jako klidnější.

Archivní materiály z 60. let jsou až na období let 1968 - 1969 poměrně nezpracované a vzhledem k tomu, že toto období nebylo hlavním předmětem mého zájmu, rovněž jsem se zaměřovala spíše na oficiální dokumenty z konce 60. let a většinu prostoru věnovala postřehům narátorů. Z archivních dokumentů se jako nejvýznamnější jeví pokus o rehabilitace zatčených kazatelů a představitelů církve z konce 60. let, který byl nakonec neúspěšný, a vyjádření k okupaci 21. srpna 1968. První dokument ukazuje na jisté uvolnění doby, kdy bylo možné otevřít reflexi nejtvrděších perzekucí, druhý dokument poukazuje na všeobecný šok, který tehdy ovládl celou společnost, na který navazuje zamítnutí rehabilitací zatčených členů BJB jako předzvěst doby tzv. normalizace.

Výše zmíněné dokumenty jsou v souladu s vyprávěním narátorů, což svědčí o výjimečné otevřenosti konce 60. let. Narátoři sami zmiňovali uvolněnost doby a v podstatě všichni spontánně vzpomínali s radostí na Pražské Jaro, naopak o 21. srpnu nejednou mluvili jako o největším zklamání ve svém životě.

¹¹⁶ Ústřední archiv BJB

4.3. Období tzv. normalizace

4.3.1. Normalizace církve

Období tzv. normalizace přineslo opětovné utužení kontroly státu nad církví a posílení centralistických tendencí v rámci Bratrské jednoty baptistů. Kontrola kazatelů často začínala již při studiu na teologické fakultě.¹¹⁷ Baptističtí kazatelé, o kterých je zde řeč, studovali na Komenského bohoslovecké fakultě (na dnešní Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy) a byli členy sboru Na Topolce, Petr Macek byl kazatelem sboru na Topolce od roku 1973 do začátku roku 1990 a Pavel Vychopeň působil v letech 1987 – 1989 jako druhý kazatel na Vinohradech.

Studenti bohoslovecké fakulty byli často zváni k výsledkům na Stb. Většina studentů teologie si byla vědoma toho, že dříve nebo později budou předvoláni, jak ukazuje výňatek z archivu tajné policie: *„Jeho spolužáci jsou čas od času na bezpečnost předvolávání, a proto to i ve svém případě považuje za běžnou věc.“*¹¹⁸

Vzhledem k tomu, že studentů nebylo na fakultě mnoho a znali se mezi sebou, většinou i bydleli na stejné koleji, mohli svoje zážitky z výsledku sdílet a rozptýlovat tak strach a obavy. Díky tomu mohli také poznat, kdo nátlaku StB podlehl, *„protože se najednou začal chovat jinak. Nemluvil o tom otevřeně.“*¹¹⁹

Na základě rozhovorů a analýz archivních materiálů bezpečnostních složek se dá vyvodit, že témata, která s kazateli byla na výsledcích probírána, byla vesměs velice podobná. Ptali se studentů na motivaci ke studiu teologie, na politické názory na socialismus a kapitalismus, na přátele a příbuzné, byli jim „předhazováni“ známí a příbuzní, kteří emigrovali.

Baptističtí kazatelé, díky tradičně silným vztahům s USA, často byli obviňováni z politické spolupráce s USA. Když se v roce 1973 pankrácký kazatel Petr Macek, který studoval poslední ročník bohoslovecké fakulty, oženil s americkou baptistkou Harriet Gilbertovou, se kterou se seznámil v roce 1968 na Světovém setkání baptistické mládeže, tlak především na pankrácké společenství se stupňoval. Svazek samozřejmě nemohl

¹¹⁷ Nutno podotknout, že teologické vzdělání nebylo podmínkou pro kazatelskou službu a vedení naopak studium na této fakultě nepodporovalo (viz níže).

¹¹⁸ Archiv bezpečnostních složek, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. 684497MV

¹¹⁹ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

uniknout očím tajné policie. Petru Mackovi byl odebrán cestovní pas a několik let nemohl jezdit ani do zemí východního bloku. Cílem této restriktce ze strany StB bylo donutit Petra Macka s rodinou k emigraci. Několikrát mu bylo řečeno „*heleďte, kdybyste chtěl se s rodinou vystěhovat, tak vám nikdo nebude bránit, jo, není žádný problém. No ale jako cestovat sem a tam, jo, jako jenom pendlovat, to jako nezlobte se, ale to jako nemáte naši důvěru.*“¹²⁰

Vycestovat mohl Petr Macek až v roce 1981 v souvislosti s tím, že prezidentem byl již delší dobu Jimmy Carter, který se hlásil k baptistům. Ukázalo se, že Carter má společné známé s rodiči Harriety Gilbert Mackové. A tak přes různé kontakty v Cartrově administrativě se podařilo navázat kontakt s československým ministerstvem zahraničí, které neunikly pozornosti ministerstva vnitra, jež podle Petra Macka v této době chápalo ministerstvo zahraničí jako svého rivala. Aby pracovníci StB ukázali, že jsou to oni, kdo budou rozhodovat o tom, zda bude moci Petr Macek vycestovat nebo ne, nezapomněli se při jedné z výslechů zmínit, že o intervenci z ministerstva zahraničí vědí. „*My jsme o tom nevěděli dopředu, že se tam něco jako asi odehrálo... Podívejte se, jestli se změní nějak váš status, a jestli vám vrátíme nebo nevrátíme ten pas, tak to bude vaše rozhodnutí. Někde jinde jako, že oni o tom rozhodovat nebudou.*“¹²¹ Poté dostal Petr Macek pas zpět a mohl vycestovat do USA.

Na tomto příběhu je zajímavé především to, že režim nepostupoval v perzekucích systematicky a důsledně, ale často zde hrály roly i vztahy mezi jednotlivými lidmi a pracovišti. Nicméně sňatek s americkou baptistkou přinesl i možnosti zahraničních návštěv, jejichž realizace byla možná i díky Harrietiným kontaktům na velvyslanectví.¹²²

Narátoři z pankráckého sboru vnímali toto období velice pozitivně, především oceňovali práci manželů Mackových, kteří byli velice aktivní a kromě oživení uvnitř společenství přinesli i nové impulsy zvenčí přes přátele a známé především z intelektuálních, často i disidentských kruhů, kteří sbor navštěvovali. Mnozí nárátoři rovněž oceňují teologickou práci Petra Macka a pastorační aktivitu Harriet Mackové. Ze způsobu, jakým o tomto období nárátoři mluvili, je vidět i jistá hrdost na tuto historii.

¹²⁰ Rozhovor s Petrem Mackem ze dne 14. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹²¹ Rozhovor s Petrem Mackem ze dne 14. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹²² Pospíšil, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*

Nicméně to, co mnozí narátoři oceňovali, naopak bylo zdrojem napětí mezi pražskými sbory a mezi sborem na Pankráci a ústředím. Vzhledem k tomu, že kazatel Petr Macek se svými aktivitami vymykal běžnému konformismu, existovaly zde určité snahy o jeho odstranění, protože „*se ho báli... Nebyl fundamentalistický, nechtěl spolupracovat se státem. Všechno, co by bylo dobrý. Já myslím, ne, že se báli jako třeba v 50. letech, ale chtěli mít klid. Konference v Praze na Vinohradech hlasovala, aby Petr Macek byl zbaven státního souhlasu.*“¹²³ Zmíněná konference se skládala ze zástupců všech církví (místních sborů) v rámci BJB. Ovšem návrh na odebrání státního souhlasu nebyl nikdy podán. Pravděpodobně i proto, že se členové pankráckého sboru za svého kazatele postavili.

To ovšem přineslo napětí i mezi pražské sbory, neboť vinohradský sbor i díky své velikosti a reprezentační funkci byl více nakloněn ústředí, zatímco sbor Na Topolce se dále profiloval jako „rebelantský sbor“.¹²⁴

Z rozhovorů ovšem nevyplývalo, že by členové vinohradského sboru podnikali méně protirežimních aktivit a byli více poplatní režimu. Spíše v této době neměli tak výrazného kazatele a jejich činnost nebyla tak organizovaná jako Na Topolce. Na Vinohradech existovali především jednotlivci, kteří se rovněž podíleli na činnostech, které byly považované za ilegální.

Nejvýznamnější archivní materiály, které jsem k danému tématu dohledala, byly záznamy z výslechu Petra Macka a jiných osob, které často nebyly jmenovány, o Petru Mackovi. Zde se nacházejí v podstatě tytéž informace (napojení Petra Macka na USA, problematické postavení sboru Na Topolce v rámci Jednoty atd., sebraný pas Petru Mackovi atd.) ovšem nejenom z pohledu Petra Macka, ale také z pohledu pracovníků StB, kteří si zde dělali k výslechu poznámky, a dalších informátorů, pravděpodobně z prostředí BJB. Dokumenty týkající se jiných významných osob jsem bohužel nenašla, nebo byly zničeny.

¹²³ Rozhovor s Harriet Mackovou ze dne 11. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹²⁴ Více k tomuto tématu v podkapitole 4.7.1.

4.3.2. Ilegální činnost

Mezi organizovanější nepovolené činnosti patřila tzv. setkání třicátníků, která se odehrávala od počátku 80. let.¹²⁵ Narátoři na tyto akce vzpomínají velice pozitivně nejenom proto, že to byla příležitost dozvědět se informace z neoficiálních zakázaných zdrojů, ale také příležitost k setkávání. *„Byly to většinou naučný pořady. Vždycky si lidi z našeho kruhu vzali téma a mluvilo se o tom. Nebylo to ve sboru, bylo to v rodině. Tam chodili vinohradští i jiní. Pozdějc jsme si sem zvali i různý disidenty.“*¹²⁶

Těchto seminářů, jak již bylo zmíněno, se zúčastňovali rovněž někteří lidé z vinohradského sboru a přátelé, kteří nebyli členy. Nejednalo se tedy čistě o aktivitu pankráckého sboru. Krom těchto aktivit byli někteří členové obou sborů zapojeni do distribuce či překladů zakázané literatury.

Nicméně tato činnost byla vykonávána individuálně nebo po malých skupinkách. Členové sborů museli být podle svých slov stále ve střehu, a proto se o těchto aktivitách příliš nešířili. *„Když jsme měli podezření, že po nás jdou, tak jsme to zatlačili za varhany a tam to bylo schovaný, protože jsme měli připravený Bible na Ukrajinu... Ale každěj dělal tu svoji práci nějak tajně.“* Často o podobných aktivitách nevěděli ani kazatelé. Členové sboru jim o těchto činnostech neříkali. Bylo tomu pravděpodobně ne proto, že by jim nedůvěřovali, ale proto, že si byli vědomi, že je na ně vyvíjen ze strany státu, tajné policie. Větší tlak, kterému by mohli podlehnout a skutečnost, že někteří členové jsou zapojeni do takovýchto aktivit, by přitížila všem zúčastněným. Rovněž se obávali sledování ze strany StB.

Další ilegální aktivitou nepřímo spojenou s baptisty byla skutečnost, že studenti teologické fakulty, mezi kterými byli i baptisté, se podíleli na šíření Charty 77. Přepisovali ji na kolejích v Jirchářích a díky této aktivitě se setkali i s mnoha disidenty, kteří Chartu podepsali.

Studenti bohoslovecké fakulty, kteří se k Chartě dostali v jejích počátcích, ji velice často chtěli podepsat, mnozí chartisté je od toho ovšem odrazovali, říkali, že *„tato země potřebuje faráře, mimo jiné. A nedělejte to kluci, napřed dostudujte teologii a pak přijďte. A to bylo velice moudrý, protože by to pravděpodobně zbouralo tu fakultu.“*¹²⁷

¹²⁵ Viz kapitolu 3.2.2.

¹²⁶ Narátor D. Rozhovor ze dne 13. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹²⁷ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Střízlivý názor na Chartu 77 vyjadřovala většina narátorů. Vyjadřovali především kontraproduktivitu tohoto aktu, a přestože chartisty obdivovali a někdy se s nimi i přátelili, pro sebe to jako cestu nespatořovali. To se týkalo jak kazatelů, tak ostatních členů. Výjimku tvoří Jan Hrabina (viz níže), který byl od 70. let členem sboru Na Topolce a Chartu 77 podepsal mezi prvními.¹²⁸¹²⁹

Ústředí Bratrské jednoty baptistů odsoudilo Chartu 77 na Sjezdu delegátů sborů v roce 1977, na kterém jim bylo představení státní správy „vysvětleno“, proč je tento dokument „zhoubný“. Petr Macek, který byl na tomto setkání přítomen, se vyjádřil v tom smyslu, že nemůže odsoudit něco, co nečetl a pokud je to dokument, který hájí lidská práva, že by s ním i býval souhlasil. Tento postoj Petra Macka výrazně zvýšil napětí mezi ním a jeho příznivci a vedením Bratrské jednoty baptistů.¹³⁰

Další z ilegálních či pololegálních aktivit bylo tajné zahraniční financování sborů. Jedním ze způsobů, jak mohla být církev podporována ze zahraničí, bylo prodávání aut ze západní Evropy tuzemským zájemcům. Výtěžek z prodeje šel následně do fondu církve. „*Udělal se to tak, že se poslalo auto, to se napsalo na někoho, ten to v podstatě zaplatil do té církve. Ty peníze za to auto. Nikomu se nic neříkalo, dostal auták, ale ty peníze se objevily v církvi.*“¹³¹

Kromě těchto aktivit začínala v prostorách sboru na Pankráci výuka Podzemní univerzity bohemistiky v letech 1988 – 1989. Velkou zásluhu na tom měl někdejší člen sboru, odpírač vojenské služby, Jan Hrabina, který oslovil Mackovi z pankráckého sboru s žádostí o zapůjčení prostor ve vile Na Topolce, kde sbor sídlil. „*Tak jsem se obrátil na Topolku Mám zato, že to bylo jen s vědomím staršovstva toho sboru. Sbor jako celek to asi ani nevěděl, resp. jen asi něco tušil. Myslím, že když jsem se obrátil na Petra s Harriet, tak řekli „ano“, ale že to musejí alespoň oznámit staršovstvu.*“¹³²

¹²⁸ „Jan Hrabina (1954)“, Ústav pro studium totalitních režimů, dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/cs/jan-hrabina> [online], 2008 [cit. 13. 7. 2013]

¹²⁹ Jan Hrabina odešel ze sboru počátkem 90. let. Na žádost o rozhovor mi nebylo odpovězeno. Rozhovor s jeho osobou viz „Rozhovor s Janem Hrabinou“ in: Pospíšil, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*

¹³⁰ Archiv bezpečnostních složek, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. 684497MV

¹³¹ Narátor E. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹³² Pospíšil, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*

Studium bylo zaštitěno John Hus Foundation a pravděpodobně podle slov Aleny Hromádkové i University of Cambridge. Studium probíhalo jednou týdně ve čtvrtek od šesti do desíti, neboť všichni účastníci byli velice zaneprázdnění. Hlavní těžiště studia se přeneslo na samostudium. Problémem ovšem bylo, že se velice těžce sháněla literatura k samostudiu. Nakonec se sehnala literatura z depozitáře Národního muzea, kde měl Jan Hrabina kontakty.

Přednášky Na Topolce probíhaly dva semestry, než byly z bezpečnostních důvodů přesunuty do prostor ČKD. Po převratu bylo posluchačům Podzemní univerzity studium uznáno na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.¹³³ Jedním z důvodů pravděpodobně bylo i to, že pankrácký sbor sdílel prostory vily s ústředím BJB, které by tuto aktivitu pravděpodobně sabotovalo.

Obecně se tedy dá říci, že tlak na církve se s počátkem normalizace stupňoval a více byli ohroženi představitelé církve a kazatelé, než ostatní členové. Ani narátoři, kteří navštěvovali bytové semináře - „třicátníky“ - se nedostali do větších problémů. Členové sborů se mohli do hledáčku tajné policie dostat spíše tak, že se individuálně podíleli na distribuci literatury apod.

Významnými archivními dokumenty, z kterých je možno čerpat, jsou opět svazky StB vedené na Petra Macka, kde je možné dozvědět se podrobnosti především o průběhu podpisu anticharty v BJB či o zahraničních stycích Petra Macka. V poznámkách pracovníků StB¹³⁴ a sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury¹³⁵ můžeme najít obavy z napojení na USA a ze styku s disentem. Ovšem nikde jsem nenašla konkrétní podezření na narátory často zmiňované „třicátníky“, kde byli mnozí disidenti hosty. Rovněž jsem v těchto státních dokumentech nenalezla výrazné podezření na pašování literatury, které někteří narátoři zmiňují. Dá se tedy říci, že ačkoliv státní správa mnohé tušila, nemálo jí toho uniklo.

Samostatnou kapitolou je aktivita Podzemní univerzity bohemistiky, která se odehrávala v prostorách pankráckého sboru. Toto téma se týká sboru pouze částečně,

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ Archiv bezpečnostních složek, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. 684497MV

¹³⁵ Národní Archiv, Státní Ústřední archiv, Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950) 1967 – 1990

nicméně je natolik významné, že je výše zmíněno. Mnozí pankráčtí narátoři, přestože svého času nevěděli, že v jejich sboru něco takového probíhá, dnes na tuto událost s hrdostí vzpomínají a berou ji jako součást své historie a identity, proto jsem ji rovněž věnovala pozornost.¹³⁶

4.3.3. Zahraniční návštěvy

Mezi nejsledovanější zahraniční návštěvy, které se uskutečnily díky organizaci Bratrské jednoty baptistů v době normalizace, patřila návštěva známého amerického kazatele Billyho Grahama v roce 1982, u které byli přítomni i vrcholní státní představitelé. Sám Billy Graham se vnímal a byl vnímán jako důležitá osobnost v mírovém hnutí. Setkání s představiteli státu vítal jako možnost dialogu. Vzhledem k tomu, že Billy Graham již navštívil i ostatní země východního bloku včetně SSSR a o návštěvě referovaly všechny významné americké televize, ministerstvo chtělo udělat vše pro to, aby i Československo bylo vnímáno jako země, kde je plná náboženská svoboda.¹³⁷ Nicméně celý program návštěvy musel být schválen ministerstvem kultury a bylo o něm jednáno na více úrovních. „*Návštěva se uskutečnila na oficiální pozvání Ústřední rady bratrské jednoty baptistů v ČSSR. Její program byl v přípravném období projednáván na úrovni SPVC ÚPV ČSSR a konzultován s odd. Propagandy a agitace ÚV KSČ.*“¹³⁸

Přestože návštěva byla pod přísnou kontrolou státu, orgány státní správy se obávaly následků, které by tato akce mohla vyvolat.¹³⁹ „...*můžeme čekat posílení nábožensky exaltovanějších (a tím zároveň politicky konzervativnějších) kruhů uvnitř BJB a s nimi interně spjatých příslušníků jiných denominací, které vznikly v anglo-saském světě*“.¹⁴⁰

Ohrožení státní správa vnímala pravděpodobně proto, že se jednalo o návštěvu z USA a že Bratrská jednota baptistů byla vnímána jako silně proamerická církev. „*Stát měl představu, že co baptista, to špion.*“¹⁴¹ Na druhou stranu bylo pozitivně vnímáno to, že Billy Graham veřejně kritizoval nejenom Sovětský svaz, ale i Spojené státy za militantní politiku a nevnímал sám sebe primárně jako politickou návštěvu.¹⁴²

¹³⁶ Pospíšil, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*

¹³⁷ Národní Archiv, Státní Ústřední archiv, Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950) 1967 – 1990, 995/0/1. Bratrská jednota baptistů, Zahraniční návštěvy, Návštěva Billyho Grahama, Informace o připravované návštěvě amerického baptistického kazatele B. Grahama

¹³⁸ Tamtéž, Závěrečná zpráva

¹³⁹ Tamtéž

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ Narátorka A. Rozhovor ze dne 14. 11. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁴² Národní Archiv, Státní Ústřední archiv, Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950) 1967 – 1990, 995/0/1. Bratrská jednota baptistů, Zahraniční návštěvy, Návštěva Billyho Grahama,

Narátoři na tuto akci vzpomínají velice pozitivně, protože tato návštěva byla i důkazem toho, kolik především protestantských aktivních křesťanů se dokázalo sejít. „*To bylo krásný... Tam byli i z jiných církví. To bylo obrovský. Tisíce lidí“ ... “ baptisti, CB, metodisti. I když se konala jeho shromáždění... I třeba U Salvátora bylo jedno shromáždění, u Husitů dokonce bylo, v Církvi bratrské. Ta ekumena v tom jela jako celá. Katolíci ne. Kdo s tím rezonoval, byly ty probuzenecký kruhy. Tyhle ty malé církve, ty s tím rezonovaly.*“¹⁴³

Někteří nárátoři se zmiňují i o tom, že tato akce oslovila i mnoho nevěřících lidí, kteří se na pozvání této akce zúčastnili, a vypadalo to, že jeví i o církev a víru větší zájem. Nicméně jak většina nárátorů přiznává, akce vedla spíše ke krátkodobějšímu oživení církevního života církve, než k nějaké členské expanzi.

Otázka je, do jaké míry by byl možný byť menší nárůst členské základny malých protestantských církví, kde by i mírný nárůst byl rychle rozpoznatelný státním dozorem, který na tomto neměl sebemenší zájem.

Přestože orgány státní správy byly před touto návštěvou, jak je vidět z archivu, velice na pozoru, skutečnost, že taková akce mohla s požeňáním úřadů proběhnout, ukazuje na postupné uvolňování poměrů ve vztahu k církvi, které se dále stupňovalo v druhé polovině 80. let. Tato návštěva by mohla být vnímána spíše jako předzvěst uvolnění, než jako jeho impuls.

Obecně se dá říci, že pražské sbory byly nejčastějšími hostiteli zahraničních návštěv. Což je logické, vzhledem k tomu, že se jedná o hlavní město s největším počtem obyvatel. Mnozí nárátoři si tuto skutečnost uvědomují a mluví o tom, že pražské sbory měly díky tomu v tomto směru určitá nepsaná privilegia. „*Když přijel někdo z ciziny, to se muselo předem hlásit. Tady v Praze se to nedělalo vždycky předem. On tady třeba byl, vyřídil pozdrav a ono to bylo jako krátký kázání. Takhle nám to třeba řekli ti kazatelé, že se nic nedělo. Tohle by si ale nikdy nedovolili lidi v jinejch městech.*“¹⁴⁴

Závěrečná zpráva

¹⁴³ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁴⁴ Nárátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

K této nejvýznamnější zahraniční návštěvě době normalizace jsem našla mnoho archivních zdrojů z ministerstva kultury i z archivu BJB, dokonce vyšla i kniha, která tuto návštěvu popisuje. Sami narátoři na tuto akci začali často spontánně vzpomínat jako na nejvýznamnější zahraniční návštěvu, kterou baptisté v době normalizace hostili.

Zajímavé je srovnání oficiálních materiálů, ať už se jedná o program návštěvy či knihu, která mapuje návštěvu Billyho Grahama, a materiálů, které si ministerstvo uložilo jako tajné. V prvním případě se jedná o velice bezkonfliktní zdroje, z kterých máme dojem téměř dokonalé symbiózy státní správy a Bratrské jednoty baptistů. V druhém případě jde o zdroje plné obav, podezření z politické neposlušnosti, která by mohla být touto návštěvou vyvolána. Narátoři, kteří se podíleli na organizaci návštěvy a museli se státní správou spolupracovat, měli z celé akce smíšené pocity. Na jednu stranu cítili jisté zadostí učinění, že se zde tato akce může uskutečnit, na druhou stranu pocítovali daleko větší kontrolu. Oproti tomu narátoři, kteří byli pouhými „účastníky“, vnímali tuto akci veskrze pozitivně. Celkově se dá říci, že zde můžeme nalézt ukázkový příklad toho, jak fungovala oficiální propaganda, a jaká naproti tomu byla skutečnost. Respektive toho, jak se lišily oficiální záznamy od neoficiálních záznamů a vzpomínek narátorů.

4.4. Listopad 1989

Listopad byl zajímavý především v pankráckém sboru, zejména v souvislosti s případem „mrtvého“ studenta, který měl zemřít na následky zranění způsobené policií, která rozehnala studentskou demonstraci na Národní třídě. Mirka Litomiská, členka pankráckého sboru, se v průvodu seznámila s Drahomírou Dražskou, která svědčila o „smrti“ studenta. Má se za to, že tato „kachna“ urychlila celý průběh převratu.¹⁴⁵ Podle svědků se informace o „mrtvém“ studentu dostala do médií tak, že Mirka Litomiská, která doprovázela Drahomíru Dražskou 17. listopadu do nemocnice, zatelefonovala druhý den po demonstraci Petru Mackovi, který se tou dobou účastnil synodu Českobratrské církve evangelické. Sdělila mu, že Drahomíra Dražská se jí svěřila se skutečností, že den předtím zemřel na demonstraci na Národní třídě její přítel, student Martin Šmíd. *„Dne 18. 11. 1989 skončil synod Českobratrské církve evangelické na Vinohradech. Na synod, přesněji po skončení při debatách, tam Petr Macek přinesl zprávu o zabití mladého člověka při tomto zásahu. Zpráva přítomnými otřásla.“*¹⁴⁶

Petr Macek tuto informaci předal Petru Paynovi, který byl na synodu rovněž účasten. Petr Payne se vydal za Dražskou se svým bratrem. Když Dražská zprávu potvrdila, předali ji Petru Uhlovi, který již kontaktoval Východoevropskou informační agenturu, a zpráva se tímto způsobem dostala do světa.¹⁴⁷

Představitelé Ústřední rady Bratrské jednoty baptistů se 22. listopadu ohradili proti zásahu policie na Národní třídě oficiálním dopisem předsedovi vlády Ladislavu Adamcovi. Vyjadřují zde pohoršení nad brutalitou zásadu a požadují důslednou demokratizaci celé společnosti. V této souvislosti se odkazují na tradici spojenou s Janem Husem, Petrem Chelčickým či Janem Amosem Komenským.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Chaun, Igor (režie), „Mrtvý student, který se nikdy nenarodil“, © Česka televize 2009, dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10256209763-mrtvy-student-ktery-se-nikdy-nenarodil/20957223228/> [online], 2009 [citováno 12. 3. 2013]

¹⁴⁶ Žáček, Pavel, „Fáma o smrti Martina Šmída a její vyšetřování: Rekonstrukce vyšetřovacího spisu Státní bezpečnosti“ in *Securitas Imperii*, 16/1/2010, dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/secr-imp-ii-no16/134-193.pdf> [online], 2010 [cit. 14. 3. 2013]

¹⁴⁷ Tamtéž

¹⁴⁸ Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč.60, č.5

Ostatní členové se účastnili pozdějších masových demonstrací, stejně jako většina společnosti. V jednotlivých sborech se nekonaly nějaké organizované akce, spíše se spolu sdružovaly skupinky přátel. „*Nikdo to nějak neorganizoval, že bysme chodili zvonit na Václavák klíčkem pod nějakou hlavičkou BJB, to určitě ne.*“¹⁴⁹

Kromě Mackových, kteří se účastnili i studentského průvodu 17. listopadu 1989, prožívali baptisté toto přelomové období jako většinová společnost. Popisují obrovské nadšení celé společnosti, pocit sounáležitosti a naděje. Jedna z narátorek z Vinohrad popisuje svoji konkrétní zkušenost, kdy jí bylo dvakrát dovoleno, aby promluvila na manifestacích na Václavském náměstí a zvala lidi k modlitbám, do kostelů a zmínila i přesnou adresu vinohradské modlitebny BJB. Její projev byl přijat s nadšením. Na základě této zkušenosti pak napsala článek do časopisu *Rozséváč*, ve kterém apeluje na členy církve, aby využili otevřenosti této doby k evangelizaci.¹⁵⁰

O rychlých změnách ve společnosti svědčí i skutečnost, že předseda Ústřední rady BJB mohl 14. prosince v 17:30 pronést prohlášení v televizi, ve kterém kromě obvyklých požadavků apeluje i na vzájemné odpuštění vin z minulosti. Tento aspekt je obzvláště zajímavý, protože jak je psáno níže, BJB jako celek má dodnes problémy reflektovat období před rokem 1989, přestože k tomu byla příležitost.¹⁵¹

Starší nárátoři toto období srovnávají nejčastěji s Pražským jarem, mnozí z nich ovšem na jaro 1968 vzpomínají dokonce raději, než na konec roku 1989. To je pravděpodobně způsobeno tím, že tito nárátoři byli koncem 60. let ve studentském věku a prožívali tyto události emotivněji a více se do veřejného života zapojovali. To platí především o ženách - narátorkách, které se díky tomu, že v roce 1968 ještě neměly rodiny, více zajímaly o politiku.

Mladší nárátoři zase mluví o tom, že už před listopadem 1989 vnímali i ve vztahu k církvi uvolnění. Mnozí z nich například dostávali v druhé polovině 80. let povolení zúčastnit se celoevropských baptistických akcí pro mládež v západní Evropě, což by například před deseti lety bylo velice nepravděpodobné.

¹⁴⁹ Nárátor E. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁵⁰ Časopis *Rozséváč*, 1990, Roč. 60, č. 3

¹⁵¹ Viz kapitola 4.7

Archivní zdroje vztahující se k tomuto období jsou vesměs oficiální prohlášení BJB k událostem v zemi. Dalším zdrojem je rekonstrukce vyšetřování případu mrtvého studenta, kde hraje pankrácký sbor jistou roli. Oficiální prohlášení BJB se v podstatě shodují s tím, co prožívali narátoři. Ať už se jedná o rozhořčení nad zásahem proti studentské demonstraci 17. 11. 1989 či nadšením z dalších změn ve společnosti. Rekonstrukce vyšetřování případu mrtvého studenta rovněž obsahuje stejné informace o průběhu událostí, které rozšířily fámu do světa, jak mi sdělili narátoři, kteří byli těchto událostí přímo účastni či je znali z doslechu.

Minimální odlišnost oficiálních a neoficiálních zdrojů ukazuje na to, že společnost včetně církve byla v tomto směru již v podstatě svobodná. Nutno ovšem dodat, že některé materiály týkající se sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury, které toto období dokumentují, jsou chráněny ochrannou lhůtou 30 let. Je pravděpodobné, že se zde nacházejí odlišné názory na toto období.¹⁵²

¹⁵² 499/2004 Sb. Zákon o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů

4.5. Transformace začátkem 90. let

Transformace Bratrské jednoty baptistů se týkala návratu k baptistickým zásadám kongregacionalismu a odluky církve od státu. Především v oblasti financování kazatelů, kteří byli tradičně financováni z příspěvku jednotlivých členů sborů. Tato změna proběhla v první polovině 90. let ve všech sborech Bratrské jednoty baptistů a byla iniciována z Výkonného výboru BJB, do kterého se transformovala někdejší mocensky centralistická Ústřední rada starších.

12. - 14. října 1990 se konala celostátní konference sborů BJB v ČSFR, kde byl zvolen Pavel Vychopeň tajemníkem Ústřední rady BJB. Krom toho se konference usnesla na stanovisku rehabilitujícím kazatele a představitele církve vězněné v 50. letech. Současně anulovala vyjádření konference sborů z 12. prosince 1953, kde se vedení církve těchto kazatelů veřejně zřeklo. Všichni kazatelé a představitelé církve byli prohlášeni za mučedníky církve.¹⁵³ Tyto rehabilitace byly pro Jednotu naprosto klíčové, neboť se jednalo o jednu z mála příležitostí, kdy se reflektovaly činy minulého režimu. Nutno dodat, že se tato reflexe netýkala žijících členů BJB a byla na ní všeobecná shoda. Částečné rehabilitace vězněných členů BJB proběhly již v roce 1968.¹⁵⁴

Dokladem návratu ke kongregacionalistickému zřízení, kde každý sbor je nezávislý ve svém rozhodování, je následující výňatek z žádosti ústředí BJB z 26. 6. 1990 k tématu financování: *„Jak víme, zásada finanční závislosti platů kazatelů na státu nám byla vnucena a nemá mezi baptistickými sbory kdekoliv na světě obdoby... To by ovšem vyžadovalo značné zvýšení finanční obětavosti členů sborů BJB ... Toužíme po tom, aby sbory přijaly finanční závazky spontánně a dobrovolně. Žádáme o Vaše stanovisko a vyjádření.“*¹⁵⁵

20. září 1991 bylo na Sjezdu delegátů sborů BJB rozhodnuto o vytvoření fondu, do kterého bude přispívat každý sbor, a který v budoucnu umožní hospodářskou nezávislost církve na státu. Od 1. ledna 1993 Bratrská jednota baptistů ČR nepobírala z vlastního rozhodnutí státní příspěvek a stala se „církví“ (zde v souhrnném smyslu „náboženskou

¹⁵³ „Celostátní konference sborů BJB v ČSFR“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60, č.10, 24

¹⁵⁴ Ústřední archiv BJB

¹⁵⁵ Tamtéž

společností“) hospodářsky zcela samostatnou. Svě duchovní si platily sbory (místní církve) samy, z fondu se jim v případě potřeby vypomáhalo až do poloviny platu. Nutno podotknout, že se jednalo pouze o výjimečné případy.^{156 157}

Hlavní osobností těchto změn byl tehdejší generální tajemník (později tajemník) BJB Pavel Vychopeň, člen pankráckého sboru Na Topolce, který byl zvolen v roce 1990. Do této funkce byl zvolen mimo jiné proto, že před rokem 1990 byl silným kritikem činnosti a koncepce Ústřední rady starších BJB. Sám k tomu dodává: „*Tam byla silná centralizační tendence, všechno rozhodovala Ústřední rada starších BJB. Takže já jsem byl jeden z těch hříšníků, kteří se nepodvolili. A proto já jsem taky byl po revoluci osloven různými baptisty, abych kandidoval na uprázdněné místo tajemníka BJB. Nakonec jsem se nechal ukecat a kandidoval jsem v roce 90.*“¹⁵⁸

Pavel Vychopeň se kromě nového způsobu financování rovněž zasadil o nové kontakty s progresivní a otevřenější větví baptistů po celém světě a vytvoření nové ústavy Bratrské jednoty baptistů, která se svým obsahem navracela k tradičním zásadám nezávislosti jednotlivých sborů, tedy kongregacionalismu, demokratickému rozhodování na úrovni sborů i Jednoty a především pak zásadu oddělení církve od státu. Finanční nezávislost baptisté v ČR deklarovali 1. 1. 1993. Není náhodou, že to bylo právě v první den samostatné České republiky.

Kazatelé tedy již nebyli závislí na státu, což ovšem požadovalo, aby si sbor své kazatele platil. Což pozitivně ovlivnilo vztah kazatelů a sborů. Neboť takováto spolupráce byla možná pouze na základě trvalého oboustranného souhlasu.

Nová Ústava BJB byla nakonec schválena v roce 1995 pouze pro BJB ČR. Slovenští baptisté se vydali cestou etablované, se státem propojené církve.¹⁵⁹ Pavel Vychopeň odešel z funkce v roce 1995 ze zdravotních důvodů. Koncem 90. let byl do funkce tajemníka

¹⁵⁶ „Řešení krize BJB: negativní vymezování nepomůže“ in: *Notabene. Hydepark baptistů*, dostupné z WWW: <http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=317> [online], 2005 [cit. 13. 8. 2013]

¹⁵⁷ V roce 2001 začalo ústředí BJB pobírat dotace na platy administrativních pracovníků s odůvodněním, že se nejedná o duchovní pracovníky a proto není ohrožen princip odluky. V roce 2004 začaly některé sbory pobírat dotace od státu i na platy kazatelů. (tamtéž) Státní dotace na platy svých kazatelů v roce 2012 nepobíralo 17 sborů (40 % z celkového počtu). Viz „ČT: Baptisté definitivně odmítli peníze z majetkového narovnání“ in: *Christnet*, dostupné z WWW: http://www.christnet.cz/zpravy/25242/ct_baptiste_definitivne_odmitli_penize_z_majetkového_narovnani.url [online], 2012 [cit. 13. 8. 2013]

¹⁵⁸ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁵⁹ Viz kapitola 4.6

zvolen Jan Titěra, syn dlouholetého tajemníka české části BJB v době normalizace. „*Tak to úplně převrátili na druhou stranu, zavedli znovu financování, napřed pokoutně zavedli financování ústředí za státní prachy a pak jaksi sborům otevřeli tu možnost.*“¹⁶⁰

Tyto události sice nastaly až na přelomu tisíciletí¹⁶¹, nicméně jsou dokladem toho, jak složité bylo a stále je navrátit se k zásadám, na kterých byla Jednota vystavěna.¹⁶²

90. léta byla nicméně většinou narátorů vnímána velice pozitivně, především už se nemuseli se svojí vírou skrývat. Na vstřícný postoj k církvím v 90. letech vzpomíná většina narátorů s nadšením. Mnozí narátoři mají ovšem za to, že církve nedokázala této otevřenosti využít a promarnila příležitost k evangelizaci, neboť na tuto změnu nebyla dobře připravená. Jedna z narátorek si v této souvislosti posteskla: „*Já jsem pořád věřila, že tady to skončí a všem kazatelům, s kterými jsem se setkala, jsem říkala. Prosím vás máte materiály pro rozhlas, pro televizi, pán Bůh nám otevře cestu... Nikdo si nic nepřipravoval*“.¹⁶³ Baptisté podle narátorů mohli více využít svého napojení na USA a spojit představení církve s výukou angličtiny. Baptisté (i ostatní církve) byli podle narátorů tímto zájmem zaskočení a nebyli připraveni na to, že i přímo za nimi budou přicházet noví lidé. Podle některých narátorů to bylo způsobeno tím, že církve nečekaly tak rychlý vývoj událostí.

Možné je i to, že církve včetně baptistů byly zvyklé na pasivitu směrem k veřejnosti, která dříve byla nutná pro záchranu církve jako takové, a bylo těžké jí v tak krátké době překonat. Možné je i to, že narátoři možnosti tohoto období zpětně přeceňují, neboť jak je vidět i na příkladu větších církví, zájem o ně velice rychle opadl.

Mackovi z pankráckého sboru se rozhodli nedlouho po převratu odjet do USA. „*My jsme už řekli sboru v lednu 89, že po Vánocích, jestli dostaneme legální vystěhování, že půjdeme do Ameriky. Ty důvody, proč jsme chtěli do Ameriky, neskončily, protože to bylo kvůli mým rodičům. Tak jsme odjeli v únoru, tak ten první rok jsme tady vůbec nebyli.*“¹⁶⁴

¹⁶⁰ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁶¹ „Řešení krize BJB“, in: *Notabene*

¹⁶² Téma financování je v rámci BJB stále živé a mírná většina sborů stále pobírá příspěvky na platy kazatelů. Nicméně BJB odmítla na Sjezdech delegátů v lednu a dubnu 2013 finanční kompenzaci více jak 200 000 000 Kč z tzv. církevních restitucí. Viz „ČT: Baptisté definitivně odmítli peníze z majetkového narovnání“ in: *Christnet*

¹⁶³ Narátorka F. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁶⁴ Rozhovor s Petrem Mackem ze dne 14. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Někteří členové sboru nechápali, proč Mackovi nechtěli svůj odjezd odložit. Členové sboru se domnívali, že teď se konečně bude moci sbor plně realizovat, když zmizely všechny bariéry, které jim nastoloval minulý režim. Ještě v roce 1990 tedy byl zvolen nový kazatel Petr Červinský, který v té době ještě dostudoval teologii. Ve sboru působil do roku 1992, kdy se rozhodl téměř ze dne na den odejít. Členové si nějakou dobu vedli sbor sami, za kazatelnou se střídali různí hosté. Za krátkou dobu se vrátili Mackovi z USA. Ti posléze navrhli na místo kazatele Ladislava Mečkovského, který se vrátil ze Skotska ze studií. Vzhledem k tomu, že mnoho členů sboru Ladislava Mečkovského neznalo a Mackovi stále zůstali neoficiálními mluvčími sboru, byla to pro tohoto mladého kazatele poměrně náročná role. *„Bylo to myslím náročný pro všechny, i když já jsem se vždycky k tomu Petrovi hlásil a nikdy jsem vůči němu nevystupoval nějak negativně. Ale přece jenom, Petr i Harriet měli představu, jak ta Topolka... A teď se báli, jestli jim to nezkazím. Bylo to období, kdy se ten sbor dělil na dva tábory - jedni říkali, dejme mu tu šanci a nechme ho, ať ukáže, co v něm je. A druzí říkali, ne, je vidět, že to nefunguje atd.“*¹⁶⁵ Přes počáteční problémy, které Ladislava Mečkovského ve funkci kazatele provázely, působil ve sboru dalších třináct let a zpětně ho členové hodnotí velice pozitivně.

Členové vinohradského sboru o personálních záležitostech v souvislosti s 90. léty prakticky nemluví. Pravděpodobně je to způsobeno tím, že na Vinohradech byl koncem 80. let a v první polovině 90. let stálý kazatel Bohuslav Procházka. Narátoři z vinohradského sboru daleko více vzpomínají na nevyužité příležitosti 90. let. Ani se příliš nezmiňují o návratu k baptistickým zásadám, které naopak akcentují pankráčtí.

Je zajímavé, do jaké míry se v rozhovorech při reflexi 90. let projevil současný charakter jednotlivých sborů. Pankrácký sbor vždy kladl velice silný důraz na tradiční baptistické hodnoty a snaží se ve větší míře reflektovat historii i teologii českého baptismu a obnovu této tradice v rámci Jednoty, proto také většina narátorů z Pankráce uváděla návrat k baptistickým zásadám jako jeden z největších výdobytků svobodného státu. Vinohradský sbor klade oproti pankráckému daleko větší důraz na přímou evangelizaci, proto také většina narátorů z Vinohrad vzpomínala spíše na to, jak období 90. let bylo pro tyto aktivity příznivější než dnes.

¹⁶⁵ Rozhovor s Ladislavem Mečkovským ze dne 14. 10. 2013 vedla Monika Šítková. Archiv autorky

Z období devadesátých let bylo možné čerpat pouze z materiálů z Ústředního archivu BJB, neboť materiály státní správy z 90. let jsou chráněny výše zmíněným zákonem 499/2004 Sb. Na základě archivních dokumentů bylo možné především rekonstruovat transformaci BJB, která spočívala ve finančním oddělení církve a státu, transformaci Ústřední rady starších ve Výkonný výbor a návrat k samostatnosti sborů. Tyto změny vnímali i narátoři, především ve vztahu k financování sborů.

Pro většinu narátorů jsou nicméně 90. léta spojena s celkovou transformací společnosti a transformací církve vnímají většinou až na druhém místě. Archivní materiály tedy vhodně doplňují vzpomínky narátorů a nejsou s nimi v rozporu.

4.6. Rozdělení Československa a Česko-slovenské vztahy

Rozdělení Československa přineslo i rozdělení Bratrské jednoty baptistů na BJB ČR a BJB SR. K tomu došlo o rok později, než na státní úrovni, tedy k 1. 1. 1994.¹⁶⁶ Narátoři rozdělení republiky i Jednoty litovali. Někteří si ale byli vědomi toho, že je to nezbytné, vzhledem k odlišnému vývoji v obou částech církve, které se odlišovaly i tradičně jiným zřízením.

Již za první republiky nebyla tehdejší Bratrská jednota Chelčického jednotná v otázce vztahu ke státu. Sbory na Slovensku měly jiné právní postavení, než sbory v Čechách a na Moravě. Slovenské sbory byly častěji státem uznané, zatímco české byly vázány spolkovým zákonem. Tím, že se české sbory neregistrovaly jako církve, poukazovaly na baptistickou zásadu oddělení církve od státu. Přes veškeré snahy problém vyřešit se nedařilo právní vztah baptistických sborů se státem sjednotit. V roce 1949, kdy vyšel nový církevní zákon, se musela celá Jednota podvolit bezprostřední státní kontrole.¹⁶⁷ Formálně začala jednota fungovat federativně již v roce 1968.¹⁶⁸

Po převratu v roce 1989 bylo možné vrátit se k baptistické zásadě oddělení církve od státu. České sbory byly i díky návaznosti na tradici více otevřené finanční nezávislosti na státu, než sbory na Slovensku. BJB v ČR se finančně osamostatnila od státu již s prvním dnem samostatné republiky.¹⁶⁹ „*Tam existoval takový federální systém, to znamená, Slováci měli autonomii, takže oni prostě odmítli tohle i Ústavu. Oni šli svojí vlastní... Bohužel stačilo pouze těch dvacet let, aby se to vytratilo a ty vztahy mezi českými a slovenskými baptisty jsou naprosto minimální. Čemuž já moc nerozumím, protože to je obrovská škoda.*“¹⁷⁰

Tento názor sdílí většina narátorů. Sice mnozí z nich mají mezi slovenskými baptisty známé a přátele, ale příliš se nesetkávají a na celostátní úrovni rovněž téměř žádné aktivity neexistují.

¹⁶⁶ „BJB - Naše historie“, dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/cs/bjb/nase-historie> [online], 1999. [cit. 11. 3. 2013]

¹⁶⁷ Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 39-44

¹⁶⁸ Ústřední archiv BJB

¹⁶⁹ „Řešení krize BJB“, in: *Notabene*

¹⁷⁰ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Většina narátorů sdílí názor, že bývalý režim vzhledem ke svému represivnímu působení na církve působil pozitivně na semknutost českých a slovenských sborů v rámci BJB. „Trošku si myslím, zdá se mně, že ty vztahy a ta touha lidí potkávat se, tím, že to bylo zakazovaný, tak byla velká a zdá se mně, že taková ta horlivost a touha po těch setkáních je teďka menší. Tím, že lidi se nemusejí bát, tak je to jiný. Tím nechci říct, že je to špatný, ta svoboda je výborná.“¹⁷¹

Narátoři velice litují toho, že v době svobody nedokázali Češi a Slováci tyto vřelé vztahy zachovat. Jedno z mála pojitek, které mezi českými a slovenskými baptisty stále existuje, je časopis Rozsévač, který byl po několikaletém zákazu obnoven v roce 1969.¹⁷² Nic jiného ovšem již baptisty dvou států viditelně nepojí ani na úrovni Praha - Bratislava, kde existovaly tradičně velice silné vazby.

Jako největší přínos pro česko-slovenské vztahy uvádějí narátoři společné konference, které se střídavě konaly v Česku a na Slovensku každý rok. Vzhledem k tomu, že se jednalo o jednu z mála příležitostí, kde se baptisté mohli svobodně setkávat, měly tyto konference hojnou účast. Dnes se nicméně nekonají a podle narátorů byla z české strany vyvíjena větší snaha vztahy zachovat, než ze strany Slovenska. „My jsme Slovákům nabídli nějakou frekvenci konferencí a oni to odmítli, netouží po tom skoro nikdo na tom Slovensku a to si myslím, že je to obrovská chyba. To ale souvisí s tou krizí, s tou vnitřní teologickou a duchovní krizí obou těch jednot.“¹⁷³

Tuto vnitřní krizi přičítají narátoři především totalitní minulosti, která donutila baptisty vzdát se svých klíčových zásad a pro slovenské baptistické sbory a i pro mnohé české je stále velice obtížné tuto krizi reflektovat a vrátit se k baptistickým zásadám.

Vývoj česko-slovenských vztahů je velice dobře popsán Lýdií Kucovou v knize *Baptistické zásady* a ve statí *Baptists in the Czech lands*. Tyto informace doplňují vzpomínky narátorů, kteří na společnou československou jednotu vzpomínají velice pozitivně a s nostalgií. V podstatě všichni narátoři uvedli, že rozdělení Československa a následně i Jednot litují. V Ústředním archivu BJB se nalézají pouze oficiální informace k rozdělení republik a Jednot. Hlavním tématem byly praktické záležitosti, především financování. O financování církve jako o jednom z rozdělovacích prvků mluví i mnoho narátorů.

¹⁷¹ Rozhovor s narátorkou C ze dne 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁷² Gondáš, Kucová, Vychopeň, *Baptistické zásady*, 46

¹⁷³ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

4.7. BJB před a po roce 1989 očima jejích členů – bilance

V této kapitole se zabývám tím, jak členové obou sborů vnímají dobu před a po roce 1989. V podkapitolách se budu konkrétně zabývat tím, jak členové obou sborů nahlíží na vývoj vzájemných vztahů vinohradského a pankráckého sboru, vývoj vztahů v rámci celé Bratrské Jednoty baptistů a konečně náhled na vývoj vztahu ke státu.

Všichni narátoři vnímají změny po roce 1989 převážně pozitivně. Oceňují především navrácenou svobodu církve a možnost svobodně se hlásit ke své víře. Někteří narátoři litují toho, že se nepodařilo navrátit se do časů První republiky, kdy byla Jednota na svém myšlenkovém vrcholu. Podle kazatelů se především zhoršila úroveň teologické práce, což podle nich souvisí se vztahem baptistů k teologickému vzdělání, který se od 50. let podle jejich názoru zhoršuje.

Toto zhoršení vztahu ke vzdělání pravděpodobně souvisí i s tím, že v 50. letech byl státem zakázán teologický seminář, který vzdělával baptistické kazatele, a od té doby baptisté neměli kvalitní vzdělávací instituci. Bylo velice běžné, že kazatelé neměli žádné teologické ani teologii příbuzné vzdělání a přesto se stali kazateli. Kazatelé, kteří chtěli přesto teologii za minulého režimu vystudovat, většinou studovali Komenského bohosloveckou fakultu (dnešní Evangelickou teologickou fakultu UK), což ovšem nebylo vítáno ústředím církve, která si v té době osobovala právo rozhodovat o všem, a tito kazatelé byli považováni spíše za „rebely“.

Nicméně toto vše narátoři považují spíše za důsledek předchozího vývoje a naopak jako pozitivní vnímají to, že bylo možné se k mnohým baptistickým zásadám vrátit.

Většina členů společenské změny vnímala pozitivně. Podle mnohých členů se ovšem s nově nabytou svobodou začaly rozvolňovat svazky v rámci Jednoty i v rámci komunikace s ostatními církvemi.

Mnozí narátoři mají za to, že se svobodou také přišlo ochlazení vztahů. „*Celostátní pěveckej sbor přestal bejt, fungovat, spoustu věcí přestalo fungovat. Dneska neseženete lidi na celostátní konferenci. Když přijel někdo zajímavěj, to se muselo využít, hned tam zpívali a hned to byla příležitost k dalším setkáním. A to prostě dneska už tak není.*“¹⁷⁴

¹⁷⁴ Narátor E. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Tento aspekt je poměrně zajímavý, protože mnohé církve stále mají celostátní konference a jiné akce, kde se setkávají a nezaznamenaly v tomto směru takový úpadek. Je možné, že zde kontraproduktivně zafungovala zásada kongregacionalismu, kdy každý sbor je samostatný, a sbory již nekladou takový důraz na setkávání v rámci celé Jednoty, protože se mohou svobodně setkávat pouze se sbory, které jsou jim teologicky blízké.

Jak již bylo zmíněno výše, mnozí narátoři si myslí, že baptisté dostatečně nevyužili otevřenost počátku 90. let a nedokázali oslovit více lidí. *„Možná, že jsme neudělali úplně všechno, co jsme mohli udělat. Hodně lidí přicházelo do kostelů. Ale že mohly církve udělat v té době víc, aby mohly těm lidem dát tu doopravdivou naději. To se trochu podcenilo. Tehdy k tomu byla vynikající příležitost.“*¹⁷⁵

Někteří narátoři si myslí, že Bratrská jednota baptistů a její členové se nedokázali stále vyrovnat s křivdami minulého režimu. Baptisté zde mají podle nich dluh, protože toto období nerefletovali do té míry, jako se tomu prý stalo v ostatních církvích. Podle narátorů nedostatečná reflexe minulého režimu stále negativně ovlivňuje mnohé vztahy uvnitř sborů, mezi pražskými sbory i v rámci Jednoty. *„Ani 25 let po pádu totáče nejsme schopni některé věci překonat. Já osobně se domnívám, že křesťané by měli umět víc než nekřesťané se s tím vyrovnat. Protože vědí něco o odpuštění... Já osobně se domnívám, že to musí začít u vytvoření té atmosféry lásky a důvěry, ve které prostě se lidé nebudou bát říct, co zažili, co provedli, s čím se nemohou vyrovnat atd.“*¹⁷⁶

Pokud bychom shrnuli, jak narátoři vnímají svoji církev před a po roce 1989, dá se říci, že převrat je vnímán velice pozitivně, a to jak mezi kazateli, tak mezi ostatními členy. Mnozí členové podotýkají, že tlak na církev zvenčí ji držel více pohromadě, než tomu bylo po revoluci, kdy se s vidinou mnohých dalších možností mnohé vztahy mezi sbory začaly ochlazovat. Někteří také přiznávají, že jim je líto, že církev nedokázala po revoluci oslovit více lidí. Někteří členové mluví s povzdechem o tom, že stále nedošlo k reflexi období 1948 – 1989, což stále ovlivňuje vztahy v Jednotě.

¹⁷⁵ Narátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁷⁶ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

4.7.1. Vztahy mezi sbory

Vztah vinohradského a pankráckého sboru připomíná podle vzpomínek narátorů vztah staršího a mladšího sourozence. Vinohradský sbor byl prvním založeným sborem na našem území a pankrácký sbor Na Topolce byl dlouho jeho stanicí. Když se v roce 1921 osamostatnil¹⁷⁷, vydal se svojí cestou a vždy byl podle narátorů jakýmsi „rebelantským“ sborem. *„Pankrác vznikla jako stanice Vinohrad. Od začátku se profilovala proti tomu mainstreamu v Jednotě, reprezentovaným třeba Vinohradama... Pankrác združovala takové ty otevřenější baptisty. Zatímco ten mainstream šel takovou tou probuzeneckou cestou, klasickou, tím mainstreamem.“*

Na Pankráci sídlil od 20. let minulého století teologický seminář, jehož ředitelem byl kazatel sboru na Pankráci Jindřich Procházka. Pankrác tedy byla touto dobou jakýmsi centrem vzdělanosti československých baptistů. V roce 1951, v době největších represí komunistického režimu vůči církvím, byl seminář zakázán a jeho ředitel spolu s dalšími kazateli byl později zatčen. Toto období bylo pro celou církev velice bolestné. Cyril Burget, tehdejší kazatel na Pankráci, dokonce ve vězení zemřel.¹⁷⁸

Nicméně postupem času se věci v rámci možností stabilizovaly a na Vinohradech se rozvíjela především společenství mládeže, na kterou s láskou vzpomínají mnozí narátoři, kteří dospívali v 50. letech.

Na začátku 60. let se pankrácký sbor ocitl v situaci, kdy hrozil jeho zánik, a tak bylo z ústředí rozhodnuto, že pankráctí mají tento sbor „posílit“. Pro mnohé narátory, kteří v té době byli součástí velice pevného společenství mládeže na Pankráci, to nebylo jednoduché. Nicméně nakonec bylo možné díky rozvrhu bohoslužeb navštěvovat oba sbory. Přes počáteční rozpaky to vztahy mezi sbory spíše posílilo.

Vztahy se nicméně mírně ochladily v době, kdy nastoupil na místo kazatele na Pankráci Petr Macek, který kladl velký důraz na teologickou práci, což si odnesl z Evangelické teologické fakulty. Jeden z narátorů k tomu dodává: *„Já myslím, že ty vztahy opravdu byly dobrý. Možná po tom se to trošičku změnilo v době, kdy tam přišel Petr Macek. Když začal dělat kazatele, protože ten byl takovej progresivní teolog proti tomu, jak to tady se někdy bralo.“*¹⁷⁹

¹⁷⁷ Historie sborů BJB v ČR

¹⁷⁸ Tamtéž

¹⁷⁹ Narátorka C. Rozhovor ze dne 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Bývalý baptistický kazatel na Pankráci Petr Macek sám na toto období vzpomíná takto: „*Ten sbor, to byla jako radost docela. Ten sbor byl takovej jednotnej, docela. To jako jsem se divil. Ale to bylo tím, že my jsme se trošku odlišili od toho většinového baptismu českýho. Jaksi asi názorově bych řekl.... Nicméně jako od začátku tam byla vstřícnost ze strany toho sboru a taková solidarita. I když jaksi byly snahy nějak se mě zbavit, i když to taky, ze strany tedy ty většiny, toho ústředí, tak to nepochodilo. To bylo pro mě inspirující, takže pak jako to člověku ta izolace domácí tak nevadila.*“¹⁸⁰

Petr Macek měl rovněž vztahy s disidenty apod. To vyvolávalo opatrnost v rámci Jednoty i ve vinohradském sboru, kde se konaly hlavní akce církve i důležitá hlasování. Postupem času se vztahy stabilizovaly především díky společným akcím v rámci Jednoty. Po revoluci se sbory dále vzdalovaly. Dnes je sice snaha o společné akce, není jich ovšem příliš mnoho. „*Ta krize se ale nějak prohlubuje, že je toho málo, o čem můžeme mluvit. Protože mluvíme každý jiným jazykem... Ty vztahy tradičně byly a ty se oslabují.*“¹⁸¹

Přestože mnozí členové byli členy jak na Pankráci, tak na Vinohradech, popřípadě byli členy v jednom sboru a druhý dobře znali nebo tam pracovně působili na administrativních nebo kazatelských místech, shodují se na tom, že oba sbory jsou velmi odlišné. A to jak svou historií a teologií, tak i členy, kterým ten či onen druh spirituality vyhovuje. Pankrácký sbor se stále snaží zasazovat o návrat baptistické tradice, jeho členové a příznivci byli mezi těmi, kdo prosadili v 90. letech samostatné financování či novou Ústavu BJB. Vinohradský sbor se oproti tomu profiluje jako jeden z konzervativních evangelikálních sborů s důrazem na misi. Přestože to narátoři explicitně nevyjádřili, z jejich reakcí bylo zřejmé, že postoj vlastní svému sboru považují za ten, kterým by se všichni baptisté měli vydat i v budoucnu.

O vztazích mezi pražskými sbory se kupodivu velice málo nalezne v archivech jednotlivých sborů, zde jsou k nalezení spíše korespondence s Jednotou či s různými sbory napříč Československem. V Ústřední archivu BJB se oproti tomu nachází hlavně korespondence se státem.

¹⁸⁰ Rozhovor s Petrem Mackem ze dne 14. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁸¹ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Nejvíce se o vztahu vinohradského a pankráckého sboru dozvídáme z Archivu bezpečnostních složek a z rozhovorů s narátory. V Archivu bezpečnostních složek můžeme vyčíst vymezování pankráckého sboru reprezentovaného Petrem Mackem vůči vinohradskému, kterým se často prezentovalo vedení BJB. Podobné napětí rovněž vnímali i nárátoři, ti ovšem vzhledem k tomu, že mají druhý sbor spojený i s blízkými osobními vztahy, nehodnotí situaci v době normalizace tak kriticky.

4.7.2. Vztahy sborů k Jednotě

Nový zákon o církvích z roku 1949 utvrdil v rámci BJB centralistické vztahy. Celá církev začala být prakticky řízena z ústředí, které se muselo do velké míry podvolovat státní správě. Kongregacionalismus byl podle narátorů trnem v oku státní správy velice logicky, protože samostatné sbory se daleko hůře kontrolují a ovládají, než jeden celek, který je mocensky řízen jedním orgánem čítajícím několik málo lidí. „*Když drželi toho Titěru¹⁸² pod krkem, tak tím drželi celou jednotu.*“¹⁸³

Jakási opozice vůči ústředí Jednoty se vytvořila ve sboru na Pankráci v 70. letech kolem kazatele Petra Macka. Ze záznamů bezpečnostních složek¹⁸⁴ vyplývá, že StB byla velice popuzena tím, že Petr Macek si vzal za ženu Američanku ze středostavovské rodiny s kontakty na vládu prezidenta Cartera. Ústřední rada starších BJB tak byla neustále nucena vypovídat o každém kroku Petra Macka a jeho ženy Harriet. Tlak na představitele církve ze strany státu byl pravděpodobně jedním z důvodů, proč zde existovalo velké napětí mezi Jednotou a pankráckým sborem. „*Já myslím, že se nebáli jako třeba v 50. letech, ale chtěli mít klid. Konference v Praze na Vinohradech hlasovala, aby Petr Macek byl zbaven státního souhlasu. A Stáňa Švec¹⁸⁵ to nikdy nepodal, což je dobrý. Ale oni nevěděli, co s tím.*“¹⁸⁶

¹⁸² Pavel Titěra byl předsedou české části BJB od roku 1969 a od roku 1981 předsedou Ústřední rady BJB. Orgánu, který komunikoval se státem a tím centralizoval i moc v celé Jednotě. In Pospíšil, Smílek, Vychopeň, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, 200

¹⁸³ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁸⁴ Archiv bezpečnostních složek, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. 684497MV

¹⁸⁵ Stanislav Švec, 1956-1984 tajemník BJB, 1964-1970 kazatel vinohradského sboru a 1951-1964 kazatel pankráckého sboru. In: Pospíšil, Smílek, Vychopeň, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*

¹⁸⁶ Rozhovor s Harriet Mackovou ze dne 11. 12. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Stanislav Švec, dlouholetý tajemník BJB, byl orgány StB považován za Mackova spojence: „Všeobecně je rozšířeno mínění, že za ním někdo mocný v církvi stojí, kdo nad ním drží ochrannou ruku (S. Švec?) a že jeden druhého kryje. Na poradě kazatelů se ... vyjádřil: S. Švec je někým veden – někdo mu dává impuls.“¹⁸⁷

Pod teologickým i osobním vlivem kazatele Petra Macka byl rovněž Pavel Vychopeň, který působil koncem 80. let na Vinohradech, byl ovšem celou dobu členem na Pankráci. Vzpomíná na to, jak vedení Ústřední rady starších BJB zasahovalo do jeho života jakožto studenta teologie. „První den, když jsem dorazil do Prahy, tak si mě zavolali a řekli mi, že se musím stát na Vinohradech členem. A já jsem řekl, že nemusím, že se chci stát členem na Topolce. Ale oni to prostě těžce nesli, tak mi dali hned úkol jako bohoslovci, že budu organizovat mládež na Vinohradech. Takže já jsem celé studium teologie vedl mládež na Vinohradech a ještě jsme tam s manželkou dělali uklízeče. Takže abych tam byl nějak také zaháčkovaný. ... A vedení BJB mě přemlouvalo, abych nešel na teologii, že to zničí mou víru. Já jsem ho ale neposlechl, protože jsem byl už dávno pod vlivem Petra Macka.“¹⁸⁸

Sbor na Vinohradech, jakožto „hlavní pražský sbor“, byl po většinu času v souladu s Ústřední radou starších, kazatelé zde tedy neměli žádné větší problémy. Často byla i Ústřední rada starších s Vinohrady personálně propojena. Na Pankráci sice mělo ústředí sídlo, ale to vedlo spíše ke zvýšenému napětí, než ke spolupráci.

Je zajímavé, že narátoři z obou sborů, kteří nebyli kazateli, vzpomínají na Ústřední radu starších vesměs pozitivně a důvěřovali těmto lidem po osobní i teologické stránce.

Vinohradský sbor byl díky svým prostorám také často hostitelem mnoha celostátních akcí, na které dodnes mnozí členové vzpomínají. A které dnes postrádají. „Tam jsme si sdělovali informace, tam jsme se seznamovaly, mládeže, mezi sebou. Ono nebylo možný nijak jinak zorganizovat spolupráci.“¹⁸⁹

Po revoluci v roce 1989 se rozvolňoval vztah sborů s Jednotou a začal se více podporovat kongregační systém a nezávislost sborů. Pavel Vychopeň, který byl v první polovině 90. let tajemníkem Výkonného výboru BJB, také inicioval změnu názvu Ústřední rady starších na Výkonný výbor, „protože Ústřední rada starších znělo přílišně.“¹⁹⁰

¹⁸⁷ Archiv bezpečnostních složek, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. 684497MV

¹⁸⁸ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁸⁹ Narátor E. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁹⁰ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Pavel Vychopeň se rovněž snažil iniciovat setkání, kde by členové bývalé Ústřední rady starších mohli reflektovat vztah k bývalému režimu, bohužel byl odmítnut.

Ve vztahu Jednoty ke sborům se v 90. letech udály zásadní změny, které jsou podrobněji popsány výše. Mezi nejvýznamnější patří posílení samosprávy sborů, zavedení finanční samostatnosti a případné finanční podpory některých sborů ze speciálního fondu. Ústřední rada starších byla přejmenována na Výkonný výbor, aby bylo zřejmé, že se jedná o administrativní orgán, ne o orgán vedoucí. Většina „řadových“ členů důvěřovala Ústřední radě starších i Výkonnému výboru. Kazatelé, kteří byli členy Na Topolce, byli vůči Ústřední radě v opozici a jeden z nich, Pavel Vychopeň, se pak velkou mírou zasloužil o její transformaci.

Výkonný výbor měl i v 90. letech na starosti spolupráci se státem, ovšem stal se pouze mluvčím Sjezdu delegátů, který reprezentuje názory všech sborů.¹⁹¹ Podle některých narátorů byl přechod k tomuto kongregačnímu zřízení poměrně náročný. *„Ti bratři z rady starších byli zvyklí rozhodovat o některých věcech v podstatě kabinetně a najednou jim tam nějaký sbor, nebo jednotlivec, jim do toho začal mluvit. Chvilku to trvalo a dodnes to trvá.“*¹⁹² Nicméně události minulého roku, kdy Sjezd delegátů odmítl finanční náhradu z tzv. církevních restitucí, jsou důkazem toho, že baptisté jsou schopni odpovědně rozhodovat podle svých deklarovaných zásad i v poměrně náročném kongregačním zřízení.¹⁹³

Vztahy pražských sborů k Bratrské jednotě baptistů a jejímu vedení lze poměrně dobře analyzovat z materiálů Archivu bezpečnostních složek, kde jsou ve složce týkající se Petra Macka informace o vztahu pankráckého i vinohradského sboru k Jednotě, které jsou rozebrány výše. V archivech jednotlivých sborů a v Ústředním archivu BJB jsem k tomuto tématu našla pouze oficiální dopisy a oběžníky, z kterých není možné nic bližšího usuzovat. Rovněž v Národním archivu nejsou k tomuto tématu žádné výrazně relevantní informace. Nejprůběžnějším materiálem k tomuto tématu byly bezesporu rozhovory s narátory, kteří téma pojednávají nejkomplexněji.

¹⁹¹ „Ústava Bratrské jednoty baptistů“

¹⁹² Rozhovor s Ladislavem Mečkovským ze dne 14. 10. 2013 vedla Monika Šítková. Archiv autorky

¹⁹³ Hlaváček, Petr, „Cesta BJB ke konečnému rozhodnutí ohledně majetkového vyrovnání“ in: *Otázka majetkového vyrovnání s církvemi. Východiska a reflexe postoje BJB, Sborník 7.ročníku Procházkovy přednášky*, Praha: Sbor BJB Na Topolce, 2013

4.7.3. Vývoj vztahu ke státu

Obecně se dá říci, že kazatelé a představitelé církví byli v daleko větší míře ohroženi, než ostatní členové, jak je o tom již pojednáno výše. Většina členů se o politické dění příliš nezajímala a byla tedy méně ohrožená, na rozdíl od kazatelů, kteří se museli se státní mocí konfrontovat přímo. „*Tenkrát zásada byla neplést se do politiky. Protože ono to jinak nešlo.*“ Tato citace shrnuje názor většiny narátorů.

Mnozí členové se za celý život nesetkali s problémy kvůli své příslušnosti k církvi, pravděpodobně i kvůli tomu, že často zastávali dělnické pozice. Ti, kteří vykonávali jiné profese, především profese, kde by mohli mít přímý společenský vliv, se občas setkali s menšími či většími problémy. Jeden z narátorů nemohl kvůli tomu, že se přihlásil k víře, jít na vysokou školu: „*Já to mám přímo v papírech. Mně řekli, že mě nenechají odmaturovat, protože jsem věřící. Oni řekli, že u nás zastávají vysokoškoláci vedoucí místa a my nechceme, aby křesťan dělal vedoucí pozici. Nepodávejte si přihlášky na vysokou školu, nebo vás nenecháme odmaturovat.*“¹⁹⁴

Kazatelé i ostatní členové se shodují v tom, že prožívali neustálý pocit ohrožení, kdykoliv přišel někdo neznámý do církve či byla nějaká větší akce. „*Jakmile byla nějaká akce taková větší, to my už jsme věděli... To vzadu tady v modlitebně stáli pánové, Stbáci, a hlídali to, jako, nic špatného se nedělo. Ale už ten pocit, že tedy tam někdo je, byl nepříjemnej.*“¹⁹⁵

Přesto záleželo i na tom, jací konkrétní lidé pracovali na úřadech, které měly kontrolu církví na starosti. „*Ale musím teda říct, že i v době komunismu tam byla jedna paní úřednice, která byla velice příjemná a tak nakloněná tomu církevnímu životu.*“¹⁹⁶

Členové církve si mohli po převratu v roce 1989 oddechnout, že již nebudou muset věnovat pozornost každému novému „podezřelému“ návštěvníkovi, kazatelé a představitelé církve se již nemuseli chodit zpovídat na StB a nepotřebovali státní souhlas k výkonu svého povolání. Vztah baptistů ke státu zaznamenal po převratu obrát o 180 stupňů. Kromě zastavení sledování a dohledu nad církví se stát snažil vycházet maximálně

¹⁹⁴ Narátor E. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁹⁵ Narátorka C. Rozhovor z 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

¹⁹⁶ Narátorka C. Rozhovor z 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

vstříc. „*Pak se to přejmenovalo po pádu bolševiků na Odbor církví na Ministerstvu kultury, tam byli samí křesťani, tam to byla radost pracovat s nima po revoluci (smích). Tam byl člověk velmi osvícený, se kterým se dalo mluvit, takže my jsme neměli žádné problémy ze strany státu po roce 90. Absolutně.*“¹⁹⁷

Vzhledem k tomu, že mě k tomuto tématu zajímal především vývoj vztahu ke státu v souvislosti s rokem 1989, tak mi jako hlavní zdroje k tématu sloužily rozhovory s narátory a Ústřední archiv BJB. V tomto archivu jsou zaznamenány transformační změny po roce 1989, které jsou podrobně pojednány v kapitole 4.5. Rozhovory s narátory - členy církve byly pro toto téma klíčové, neboť ukazují jejich vnímání vývoje vztahu ke státu, které je nezachytitelné písemnými oficiálními dokumenty.

¹⁹⁷ Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

4.8. Události roku 1989 v časopise BJB Rozsévač

Nutno podotknout, že se mi nepodařilo kontaktovat některé z představitelů církve (či jejich potomky), kteří zastávali klíčové funkce v době normalizace. Rovněž se mi nepodařilo kontaktovat některé ze členů sborů, kteří začátkem 90. let z církve odešli.

Dá se tedy vyjít pouze z článků, které představitelé církve psali nebo editovali v celostátním časopise Rozsévač. Témata, kterým se tento časopis věnoval, se v číslech z roku 1989 před listopadem prakticky nevěnovala politice. Obsahem byly věroučné otázky, zprávy ze života sborů v Čechách i na Slovensku a informace o baptistech z jiných zemí, včetně USA a západní Evropy. Politicky se však jednalo o obsah velmi konformní.¹⁹⁸

Prosincové číslo se věnuje čistě tématu křesťanských Vánoc a k událostem v zemi se prakticky nevěnuje. Zde je vidět stále jistá opatrnost typická pro celé období před převratem.¹⁹⁹ K situaci v zemi se vyjadřuje až lednové číslo z roku 1990. Zde je pouze zmíněno v úvodníku psaném předsedou ústřední rady BJB Pavlem Titěrou, že vcházíme do svobody a máme za to být vděční Bohu a že „*naším úkolem je tuto revoluci dotáhnout do konce. Proto v duchu pokání oslovíme své spoluobčany a v pokoře jim budeme zvěstovat slovo evangelia Kristova*“.²⁰⁰ Další obsah čísla je čistě apolitický a zásadně se neliší od předchozích čísel. Apolitičnost křesťanského magazínu je do jisté míry žádoucí. Na druhou stranu při takto razantních změnách ve společnosti by se dalo čekat, že se časopis bude tomuto tématu více věnovat. S největší pravděpodobností zde stále doznívá strach z minulé doby, kdy se o politice psalo pouze v mírných náznacích. Je zde vidět, že mentalita ohrožení a konformismu byla ve vedení BJB stále velice živá.

V únorovém čísle je v úvodníku psaném tehdejším tajemníkem Ústřední rady BJB Janem Pospíšilem opět zmíněna vděčnost za události v zemi a odkaz k hodnotám a osobnostem, ke kterým se mohou českoslovenští baptisté odkazovat. „*Ne náhodou se dnes proto vracíme ke zdrojům inspirace v historii – k osobnostem, které představují ty nejsvětější tradice našich národů. Jistě k nim patří především Mistr Jan Hus, Petr Chelčický, Jan Amos Komenský*“.²⁰¹ V této souvislosti je zmíněn i T. G. Masaryk, který se

¹⁹⁸ Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 59, č. 9

¹⁹⁹ Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 59, č. 10

²⁰⁰ Titěra, Pavel, „Nově do nového roku“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60, č. 1, 2

²⁰¹ Pospíšil, Jan, „Vděčnost za minulost?“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60, č. 2, 2.

výše zmíněnými osobnostmi ve svém životě velice inspiroval. Krom toho je v tomto čísle apel na to, aby baptisté využili tuto dobu k evangelizaci a k šíření křesťanských hodnot. V čísle je rovněž rozhovor s pankráckým kazatelem Petrem Mackem, který se právě chystal s rodinou k odjezdu do USA. V rozhovoru vysvětluje své důvody k odjezdu stejným způsobem, jakým je vysvětlil členům pankráckého sboru i v rozhovoru pro účely této práce, tedy důvody rodinné a že odjezd byl naplánován už počátkem roku 1989. Obecně se dá tedy shrnout, že časopis se stále drží politicky poměrně při zemi a politické události jsou zde zmíněny pouze obecně.

Větší pozornost je politickým událostem roku 1989 věnována až v březnovém čísle, kde je v rubrice „Zrcadlo doby“ otištěn telegram prezidentovi ČSSR Gustávu Husákovi z 21. 11. 1989, kde se tehdejší prezident Světového svazu baptistů Noel Vose vyjadřuje k nepřiměřené míře zásahu proti studentům na Národní třídě. Je zde rovněž otištěna podobná výzva z následujícího dne adresovaná předsedovi federální vlády ČSSR Ladislavu Adamcovi, psaná Ústřední radou BJB ČSSR: *„Vyslovujeme zásadní požadavek, aby k energickému řešení nahromaděných problémů docházelo bez násilí na základě odpovědného a věcného dialogu, rovnosti a vzájemného respektování. Jsme pro důslednou demokratizaci naší společnosti a pravdivou informovanost ve všech našich sdělovacích prostředcích.“*²⁰² Podepsaní zde jsou Pavel Titěra – předseda Ústřední rady BJB, Pavel Kondač - předseda rady BJB v SSR, Richard Novák - předseda Rady BJB v ČSR, Jan Pospíšil - tajemník ÚR BJB v ČSSR, tajemník Rady BJB v ČSR a Vladimír Dvořák - tajemník rady BJB v SSR. Na další stránce je otištěno prohlášení předsedy Ústřední rady BJB Pavla Titěry v televizi ze dne 14. 12. 1989, kde se opět odkazuje na tradice české reformace a křesťanské hodnoty. Ve stejném čísle se nachází článek pojednávající o životě T. G. Masaryka.

Březnové číslo ročníku 1990 se politickým událostem věnuje nejintenzivněji, přesto se jedná pouze o citace oficiálních vyjádření a všeobecných výzev k evangelizaci. Nejsou zde otištěny žádné kontroverzní názory na předchozí spolupráci BJB se státem, ani zde nejsou zmíněny specificky baptistické nároky nezávislosti na státu. Reflexe událostí roku 1989 je tedy opět poměrně opatrná a obecná.

²⁰² Ústřední rada BJB, „Předsednictvo vlády ČSSR“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60, č. 3, 9

Dubnové číslo se politickými událostmi prakticky nezabývá, pouze na poslední stránce nalezneme článek o možnostech evangelizace a šíření literatury s fotografií z konkrétní akce v jednom z obecních kulturních center, kde probíhalo evangelizační shromáždění.

Květnové číslo se věnuje politickým událostem také velice okrajově. Jediným odkazem k politice je vzpomnutí 140. výročí narození T. G. Masaryka a vzpomínka jedné ze členek vinohradského sboru na možnost promluvit do mikrofonu na manifestacích na Václavském náměstí a pozvat shromážděné do kostelů. *„Tentokrát byla situace v Praze dost ostrá a bylo tolik zapotřebí říci o moci modlitby. O tom, že církev, která se modlila čtyřicet dlouhých roků za svobodu, se i nyní modlí za plné vítězství sil v našem národě. A pozvala jsem své posluchače do kostelů a modliteben v Praze a uvedla jsem adresu té naší na Vinohradské 68, kde právě měla probíhat neděle pokání a modliteb za národ.“*²⁰³

Prázdninové číslo z roku 1990 se věnuje reflexi perzekucí baptistů v 50. letech a jak o ní informovala média. Nalezneme zde ukázky z deníku Pravda z 30. 6. 1953, kde se píše o tom, že baptističtí kazatelé byli obviněni z nenávisti k lidově-demokratickému zřízení, Komunistické straně Československa a Sovětskému svazu. V letech 1945 – 1952 měli vykonávat špionážní činnost pro USA na pokyn Světového svazu baptistů. *„Súd uznal obviněných vinnými zo žalovaných trestných činov a odsúdil Jindřicha Procházku na 12 rokov odňatia slobody, Jána Řičařa na 18 rokov, Cyrila Burgeta na 7 let a Michala Kešjara na 5 rokov. Obvinění strácajú čestné práva občanské a ich majetek prepadá štátu.“*²⁰⁴ Dále je zde citován článek ze stejnojmenného deníku z 1. 7. 1953 s příznačným názvem „Náboženské tmárstvo a americký imperializmus“, kde jsou baptisté od samého založení zobrazováni jako spojenci USA a nepřátelé socialistické společnosti. *„V minulých dňoch bol v Chrudimi pred senátom Krajského súdu v Pardubiciach proces s vedúcimi činitel'mi cirkvi Bratrskéj jednoty baptistov, ktorí vybudovali v našej vlasti rozsiahlu špionážnu a sprisahaneckú skupinu, v žolde amerického imperializmu, usilujúcu o zvrátenie režimu späť ku kapitalizmu.“*²⁰⁵ Zajímavé je, že namísto komentáře a reflexe celého období 1948 – 1989, je zde pouze krátce zmíněno, že zmíněné citace není potřeba komentovat.

²⁰³ Hallerová, Ludmila, „Církev v „něžné“ revoluci“, in: Časopis *Rozséváč*, 1990, Roč. 60, 8

²⁰⁴ „Spomínajte na svojich vodcov“ in: Časopis *Rozséváč*, 1990, Roč. 60., č.6, .21

²⁰⁵ Tamtéž

V zářijovém čísle se nachází vzpomínka na život pražského pankráckého kazatele Jindřicha Procházky, který byl mezi kazateli zatčenými v 50. letech. Jeho osoba je vzpomínána v souvislosti s dubnovým 100. výročím jeho narození. Číslo se dále věnuje velké misijní události, a to návštěvě astronauta J. N. Irwina, který přijel na pozvání Bratrské jednoty baptistů a dalších evangelických církví a vystoupil v několika městech Československa. J. N. Irwin se rovněž setkal s Václavem Havlem a předal mu Československou zástavu, kterou měl s sebou na měsíci. *„Nebojte sa snívať! Túžte po výškách! Fotografický záber Mesiaca s týmto venovaním daroval astronaut James Irwin nášmu pánovi prezidentovi V. Havlovi, ale aj tým, ktorí sa zaslúžili o úspešný priebeh jeho návštevy v ČSFR.“*²⁰⁶ Setkání tedy opět mělo politický přesah, podobně jako výše pojednaná návštěva Billyho Grahama v 80. letech. V souvislosti s touto návštěvou se minulý režim opět prakticky nereflektuje. Pouze se zmiňuje svobodná možnost takového hosta pozvat.

Říjnové číslo nabízí rozhovor s jedním ze slovenských kazatelů, s Vladimírem Kováčem, který byl zatčen v 50. letech. V listopadovém čísle je zveřejněna vzpomínka na vinohradského kazatele Cyrila Burgeta, který v 50. letech zemřel ve vězení. V prosinci můžeme nalézt vzpomínku na Jana Říčara, předsedu BJB v letech 1943 – 1952, jenž byl v 50. letech rovněž zatčen. Vzpomínky na zatčené kazatele jsou uvedeny jako cyklus s komentářem, že *„letos konečně můžeme na stránkách našeho časopisu pravdivě psát o kazatelích, kteří padesátá léta strávili ve vězení.“*²⁰⁷ V prosincovém čísle rovněž nalezneme záznam z celostátní konference, která mimo jiné rehabilitovala zatčené představitele a kazatele BJB a současně anulovala *„vyjádření konference sborů BJB ze dne 12. 12. 1953 k inscenovanému procesu s našimi představiteli, protože bylo vynuceno tehdejšími nadřízenými úřady, a rehabilituje i předsedu Jednoty Václava Tomeše, který byl donucen toto prohlášení přednést.“*²⁰⁸

Časopis Rozsévač, jehož redakci měli na starosti vesměs lidé z Ústředního výboru BJB a jejich spolupracovníci, je zajímavým svědectvím o tom, jak BJB vnímala sama sebe na přelomu 80. a 90. let. Z článků je zřejmá přehnaná snaha o politickou korektnost, a to před i po listopadu 1989. Články se prakticky nezaobírají BJB v době tzv. normalizace, ani se nezmiňují o možném návratu k baptistickým zásadám oddělení církve od státu. Toto

²⁰⁶ Dvořáková, Růžena, „James B. Irwin a Vic Jackopson v ČSFR“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60, č. 7, 6

²⁰⁷ Kolařík, František, „Vzpomínejte na vůdce své“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60, č. 9, 8

²⁰⁸ „Celostátní konference sborů BJB v ČSFR“ in: Časopis *Rozsévač*, 1990, Roč. 60., č. 10, 24

téma nereflektují ani v souvislosti s persekucemi 50. let, kdy stát donutil československé baptisty, aby se stali registrovanou církví.

Pražskými sbory se časopis zabývá ve stejné míře jako ostatními sbory, ani koncem roku 1989 není těmto sborům věnována větší pozornost, i když by to mohlo být na místě. Je to pravděpodobně způsobeno tím, že představitelé Ústřední rady BJB nežili v Praze.

Reflexe minulého režimu se týkala prakticky pouze 50. let. Časopis se věnuje jednotlivým kazatelům a představitelům církve vězněných v 50. letech. Články jsou psány velice idealisticky, což je v dané situaci pochopitelné. Na druhou stranu již zde není reflektováno, jak se tato situace perzekucí komunikovala členům sborů a jak se s ní vyrovnávali.

Reflexi normalizace se časopis nevěnuje ani v náznacích. To je pravděpodobně způsobeno tím, že na tuto reflexi nebyla Jednota ještě připravena a že v Ústřední radě a tedy i v redakci působili stále ti samí lidé, kteří takovéto reflexe nebyli schopni.

5. ZÁVĚR

V této práci jsem se zabývala tím, jak členové pražských baptistických sborů vnímají svou nedávnou historii a přelom, který nastal po roce 1989 a do jaké míry se shoduje s tím, co lze nalézt v oficiálních archivech či jiných oficiálních zdrojích.

Práce sledovala vývoj vztahu církve a státu a vnímání tohoto období kazateli, představiteli církve a ostatními členy sborů. V prvním bodě je nejmarkantnější přelom, který nastal po roce 1989, kdy bylo baptistům umožněno vrátit se ke svým zásadám, a spolupráce s ministerstvem kultury byla nadstandardní, neboť byli do těchto pozic zváni kvalifikovaní věřící lidé.

V druhém bodě je zajímavé to, že mnozí členové církve, kteří se otevřeně k církvi hlásili, nemuseli být otevřeně perzekuováni, pokud ovšem nepřekročili jistou míru aktivity. Kazatelé a představitelé církvi se vždy pochopitelně nacházeli pod větším tlakem, než ostatní členové. Nejvýrazněji je to viditelné v 50. letech, kdy byla zhruba polovina baptistických kazatelů vězněna a mnozí členové, kteří nebyli politicky nonkonformní, přesto vzpomínají na tuto dobu s láskou, pravděpodobně i kvůli svému mládí a souznění se společenstvím vrstevníků.

Stát zasahoval baptistům do života církve ve všech směrech. Schvaloval programy konferencí, vydávání literatury, uděloval povolení kazatelům. Kazatele sledoval již od dob studií a rozmlouval jim kazatelskou kariéru.

Baptisté byli díky svému tradičnímu napojení na USA neustále v podezření ze spolupráce se zahraničními tajnými službami. Toto podezření se vyostřilo v 70. letech, kdy se kazatelem pankráckého sboru stal Petr Macek, který si vzal za manželku Američanku Harriet. Její rodina měla vlivné kontakty na administrativu prezidenta Jimmyho Cartera (1977 – 1981), který byl rovněž baptista. Petr Macek byl tímto částečně chráněn z ministerstva zahraničí, což popuzovalo ministerstvo vnitra k větší kontrole Petra Macka a okolí prostřednictvím představitelů z Ústředního rady BJB. Zvyšovalo to tak napětí nejenom mezi pankráckým sborem a ústředím, ale i mezi pankráckým a vinohradským sborem, který byl tradičně s ústředím ve shodě.

Narátoři toto napětí rovněž vnímali, i když ne do tak velké míry, jako lidé kolem Petra Macka. Ostatní členové obou sborů měli vždy velice dobré vztahy, protože byli propojeni příbuzenstvím i dlouholetým přátelstvím.

Kromě „třicátníků“ – bytových seminářů iniciovaných členy pankráckého sboru a propůjčením prostor k činnosti Podzemní univerzity bohemistiky se většina protirežimních akcí (pašování literatury, překlady atd.) konala zcela tajně a členové o ní často nemluvili ani mezi sebou. U tak malé církve je to pochopitelné. Narátoři mluví o neustálém pocitu ohrožení ze sledování, kdykoliv do církve přišel někdo nový.

Narátoři se shodují na tom, že doba nesvobody věřící lidi více spojovala a vzhledem k omezeným možnostem se dařilo více se setkávat na společných akcích, než tomu bylo později. Všichni narátoři ovšem považují změny po roce 1989 za pozitivní, především proto, že přinesly náboženskou svobodu a možnost svobodného fungování církve i společnosti. Pro baptisty to znamenalo především návrat k baptistickým zásadám oddělení církve od státu a kongregacionalismu. Ústřední výbor byl přejmenován na Výkonný výbor, aby byl zřejmější jeho účel, tedy reprezentovat názory jednotlivých sborů vůči státu.

V roce 1994 se rok po rozdělení Československa rozdělily i Jednoty na BJB ČR a BJB SR. Kromě reakce na rozdělení republiky byl příčinou rozdělení i vztah ke státu a financování kazatelů. BJB ČR se od roku 1993 stala finančně nezávislou na státu a platila si své kazatele sama.

V podstatě všichni narátoři se shodují na tom, že si nepřáli rozdělení Československa, ani rozdělení Jednoty. Rovněž litují toho, že se nepodařilo intenzivní vztahy se slovenskými baptisty udržet.

Rok 1989 byl bezpochyby v životě pražských baptistických sborů obrovským milníkem. Ovšem, jak tvrdí mnozí narátoři, se tato změna mohla využít lépe. Nepodařilo se využít otevřenosti té doby k většímu zájmu o církev, protože na to sbory podle narátorů nebyly připraveny. Problémem podle některých narátorů je i to, že se členové sborů i Jednoty nedokázali s obdobím před rokem 1989 vyrovnat a dodnes to vytváří napětí uvnitř sborů i ve vztahu mezi nimi. Plná reflexe období minulého režimu, především období tzv. normalizace, bude pravděpodobně možná až v další generaci. Nicméně tato práce se snažila k této reflexi přispět zmapováním situace v hlavním městě.

SEZNAM LITERATURY

Bartoš, Josef, *Úvod do archivnictví pro historiky*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2000

Bartoš, František Michálek, Petr Chelčický. *Duchovní otec Jednoty bratrské*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1958

Boubín, Jaroslav, Petr Chelčický. *Myslitel a reformátor*, Praha: Vyšehrad, 2005

Disman, Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum, 2002

Estpo, William Roscoe, Příběh křtěnců. *Radikálové evropské reformace*, Praha: Evangelické nakladatelství, 1991

Gondáš, Jáchym, Kucová, Lýdie, Vychopeň, Pavel, *Baptistické zásady. Jejich kořeny a okolnosti vzniku*, Praha: Bratrská jednota baptistů, 2010

Hendl, Jan, *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*, Praha: Portál, 2007

Hendl, Jan, *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha: Karolinum, 1999

Hendrich, Václav, *Počátek historie baptistů čili u víře pokřtěných křesťanů v Čechách*, Brno 1929

Historie sborů BJB v ČSR, Praha: VV BJB ČR, 1994 (strojopis)

Hlaváček, Petr, „Cesta BJB ke konečnému rozhodnutí ohledně majetkového vyrovnání. Otázka majetkového vyrovnání s církvemi. Východiska a reflexe postoje BJB“ In *Sborník 7. ročníku Procházkovy přednášky*, Praha: Sbor BJB Na Topolce, 2013

Kucová, Lýdie, „Odsuzují se...“. Vykonstruované procesy s představiteli a kazateli BJB, *Časopis Rozsévač*, 2010, Roč. 80, č.9, 6-9

Kucová, Lýdie, „Baptists in Czech lands“ In Pieter J. Lalleman, Peter J. Morden a Anthony R. Cross (eds.), *Grounded in Grace. Essays in Honour of Ian M. Randall*, London: Spurgeon's College/Bha, 2013

Mücke, Pavel, Vaněk, Miroslav, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha: FHS UK - ÚSD AV ČR, 2011

Pospíšil, Jindřich, *Dva krátké rozhovory o době normalizace související s baptistickým sborem Na Topolce*, Praha: ETF UK, 2004 (seminární práce)

Pospíšil, Vlastmil, Smílek, Jaroslav, Vychopeň, Jan, *Kazatelé Bratrské jednoty baptistů*, Praha: VV BJB, 2005

Procházka, Jindřich, *Naše zásady. Pro náboženskou výchovu dospělých i mládeže ve sborích Bratrské jednoty čs. baptistů (Chelčického)*, Liptovský S. Mikuláš: Rozsévač, 1930

Reinharz, Schulamit, Davidman, Lynn, *Feminist Methods in Social Research*, New York: Oxford University Press, 1992

Silverman, David, *Interpretive qualitative data*, London: Sage Publications, 2006

Strauss, Anselm L., Corbin, Juliet, *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, Boskovice: Albert, 1999

Titěra, Pavel, *Volání na cestu pokoje. Billy Graham v Československu*, Praha: BJB/ÚCN, 1987

Vaněk, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004

ARCHIVNÍ MATERIÁLY

Archiv bezpečnostních složek, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. 684497MV

Časopis *Rozsévač*, 1989, Roč. 59, č.9-10.

Časopis *Rozsévač*, 1989, Roč. 60, č.1-10.

Místní archiv BJB Pankrác

Místní archiv BJB Vinohrady

Národní Archiv, Státní Ústřední archiv, Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950) 1967 – 1990, 995/0/1, Bratrská jednota baptistů

Ústřední archiv Bratrské jednoty baptistů ČR

ROZHOVORY

Následující rozhovory jsou k dispozici na přiloženém CD:

Rozhovor s Petrem Mackem ze dne 14. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Rozhovor s Harriet Mackovou ze dne 11. 12. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Rozhovor s Pavlem Vychopněm ze dne 11. 5. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Rozhovor s Ladislavem Mečkovským ze dne 14. 10. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Narátorka A. Rozhovor ze dne 14. 11. 2012 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Narátorka B. Rozhovor ze dne 23. 1. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Narátorka C. Rozhovor z 5. 3. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Narátor D. Rozhovor ze dne 13. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Narátor E. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

Narátorka F. Rozhovor ze dne 19. 6. 2013 vedla Monika Šístková. Archiv autorky

OSTATNÍ ZDROJE

Český rozhlas, „Persekuce bratrské jednoty baptistů“, Dostupné z WWW:

<http://www.topolka.estranky.cz/clanky/prochazkova-prednaska/cr-1-radiozurnal--persekuce-bratske-jednoty-baptistu-za-komunistickeho-rezimu.html> [online], 2011 [citováno 14. 3. 2013]

Dlask, Jan, „Přestupové hnutí dvacátých let: národ a náboženství“, dostupné z WWW:

<http://www.getsemany.cz/book/export/html/2845> [online], 2011 [citováno 4. 3. 2013]

Chaun, Igor (režie), „Mrtvý student, který se nikdy nenarodil“, © Česka televize 2009,

dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10256209763-mrtvy-student-ktery-se-nikdy-nenarodil/20957223228/> [online], 2009 [citováno 12. 3. 2013]

Jamborová, Barbora, Konopásková, Jana, *Rozhovory*, Praha: Sbor BJB na Topolce, 2012 (CD)

„Počet členů sborů BJB a jejich státem placených duchovních v roce 2011“ in: *Notabene, Hydepark baptistů*, dostupné z WWW:

<http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=2672> [online], 2012 [cit. 4. 3. 2013].

Oficiální stránky Bratrské jednoty baptistů v ČR, dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/>

Oficiální stránky školy DORKAS, dostupné z WWW: <http://www.dorkas.cz/>

„Organizační řád BJB“, dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/ke-stazeni/category/3-rady-pravidla> [online], 2010 [cit. 14. 3. 2013]

Piškula, Jiří, „Boží spolupracovníci: Pražské jaro 1968, srpnová okupace a české církve“,

dostupné z WWW: <http://www.getsemany.cz/node/2714> [online], 2010 [cit. 13. 7. 2013]

„Řešení krize BJB: negativní vymezování nepomůže“ in: *Notabene. Hydepark baptistů*,

dostupné z WWW: [http://notabene.granosalis.cz/modules.php?](http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=317)

[name=News&file=print&sid=317](http://notabene.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=317) [online], 2005 [cit. 13. 8. 2013]

Slavík, Petr (kamera a režie), „Podzemní univerzita”, © Česka televize 2002, (Dokument odvysílaný ČT v říjnu 2004)

„Ústava Bratrské jednoty baptistů“, dostupné z WWW: <http://www.bjb.cz/ke-stazeni/category/1-dokumenty-bjb> [online], 1995 / 2010 [cit. 12. 3. 2013]

„Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Církevní zákony“, dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=C%C3%ADrkevn%C3%AD_z%C3%A1kony&oldid=9256957 [online], 2012 [citováno 11. 03. 2013]

Žáček, Pavel, „Fáma o smrti Martina Šmída a její vyšetřování: Rekonstrukce vyšetřovacího spisu Státní bezpečnosti „ in: *Securitas Imperi*, 16 /1/2010, dostupné z WWW: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no16/134-193.pdf> [online], 2010 [cit. 14. 3. 2013]

PŘÍLOHY

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Modlitebna BJB Vinohrady z venku²⁰⁹

2. Interiér modlitebny na Vinohradech²¹⁰

²⁰⁹ Dostupné z WWW http://www.nockostelu.cz/f/2010/Image/BJB%20Vinohrady/vinohrady_venek.jpeg [online], 2013 [cit. 14. 3. 2013]

²¹⁰ Dostupné z WWW http://www.nockostelu.cz/f/2010/Image/BJB%20Vinohrady/vinohrady_koncert.jpeg [online], 2013 [cit. 14. 3. 2013]

3. Dům smíření BJB Pankrác v ulici Na Topolce²¹¹

²¹¹ Dostupné z WWW: <http://www.topolka.estranky.cz/fotoalbum/sborovy-dum/dum-smireni/> [online], 2007 [cit. 14. 3. 2013]

4. Interiér modlitebny v domě Smíření BJB Na Topolce²¹²

²¹² Tamtéž

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

1. Slib věrnosti ČSSR

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA

Jméno duchovního: WILHEM KOPPEL Funkce: Starší RD v ČR
(Kraj) Středočeský Obec: Šumperk

SLIB VĚRNOSTI

ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLICE

Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren
Československé socialistické republice a jejímu
socialistickému zřízení a že nepodniknu nic, co
by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a cel-
státnosti. Budu jako občan socialistického státu
plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého
postavení, a vynasnažím se podle svých sil pod-
porovat budovatelské úsilí, sněžující k bláhu lidu.

V Brněně dne 11. června 199 W. Koppel
(podpis)

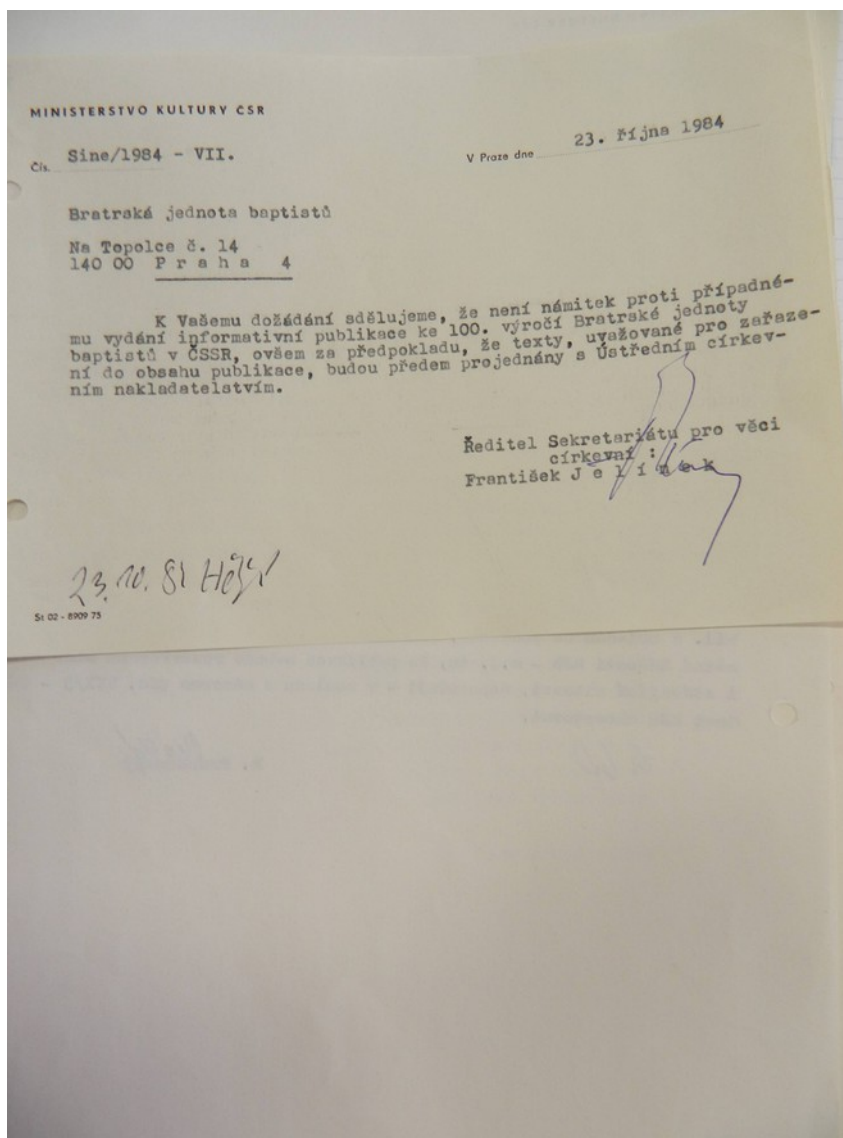
Službu slibu udělosti důstědňuji přitomní:
Dr. G. A. Kuchera Dr. J. A. Kuchera
(zastupitel: státní / právní) vědec

11 786 1 1990 - 1 1

Slib, který museli kazatelé podepisovat, pokud chtěli vykonávat své povolání²¹³

²¹³ Národní Archiv, Státní Ústřední archiv. Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950), 1967 – 1990, 995/0/1, Bratrská jednota baptistů

2. Schválení žádosti k povolení publikovat text

Schválení žádosti k povolení publikovat text ke 100. výročí založení BJB²¹⁴

²¹⁴ Národní Archiv, Státní Ústřední archiv. Ministerstvo kultury ČR/ČSR, Praha – sekretariát pro věci církevní (1950), 1967 – 1990, 995/0/1, Bratrská jednota baptistů